

Қазақстан Республикасының
Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі
Ұлттық Банкі

Инфляцияға шолу
2005 жылғы 3-тоқсан

Мазмұны

Мазмұны	2
1. Инфляция	3
a. Тұтыну бағалары	3
b. Базалық инфляция	7
c. Экономиканың нақты секторындағы бағалар	9
Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар	9
Ауыл шаруашылығындағы бағалар	9
Кәсіпорындардың мониторингі	10
2. Салық-бюджет саясаты	11
3. Ақша-кредит саясаты	15
a. Ақша ұсынысы	15
Ақша базасы	15
Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу	16
Ақша массасы	17
b. Ақша-кредит саясатының құралдары мен операциялары	20
Ақша-кредит саясаты тетігіне өзгерістер	20
Ұлттық Банктің ставкалары	21
Депозиттерді тарту	22
Қысқа мерзімді ноталар шығару	23
Заемдар беру	24
Валюталық бағам	25
Вексельдерді қайта есепке алу	28
4. Инфляция болжамы	29
a. 2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамын бағалау	29
b. 2005 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы	30
c. 2006 жылға инфляция болжамы	30

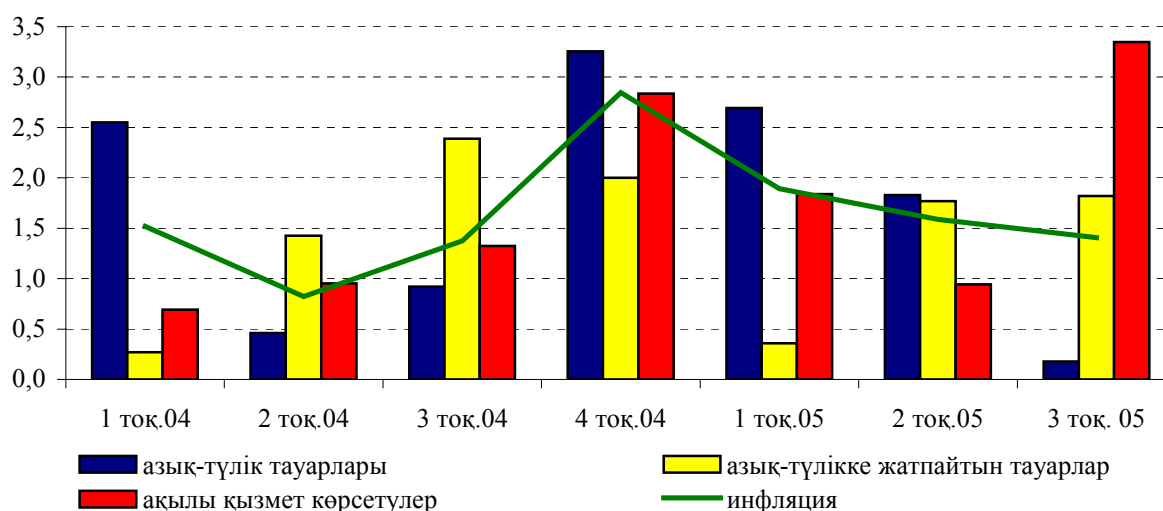
1. Инфляция

а. Тұтыну бағалары

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 2005 жылғы 3-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда тұтыну нарығындағы баға өсуінің шамалы бәсеңдеуі байқалды, ал инфляция деңгейі өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда өзгеріссіз қалды. Мәселен, 2005 жылғы 3-тоқсанның қорытындылары бойынша тұтыну бағаларының өсуі 1,4% деңгейіне жетті (1-график).

1-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

2005 жылдың 3-тоқсанында азық-түлік тауарларына бағаның өсуі шамалы – 0,2% өсті. Жұмыртқаға, қантқа және кондитер өнімдеріне, ет және ет өнімдеріне бағаның өскені тіркелді, көкөніс пен жемістер арзандады.

Қарастырылып отырған кезеңде азық-түлікке жатпайтын тауарлар 1,8% қымбаттады. Осы өсу негізінен бензиннің едәуір қымбаттауына байланысты болды. Сондай-ақ бағаның өсуі маталарға, киім және аяқ киімге, баспа басылымдарына тіркелді.

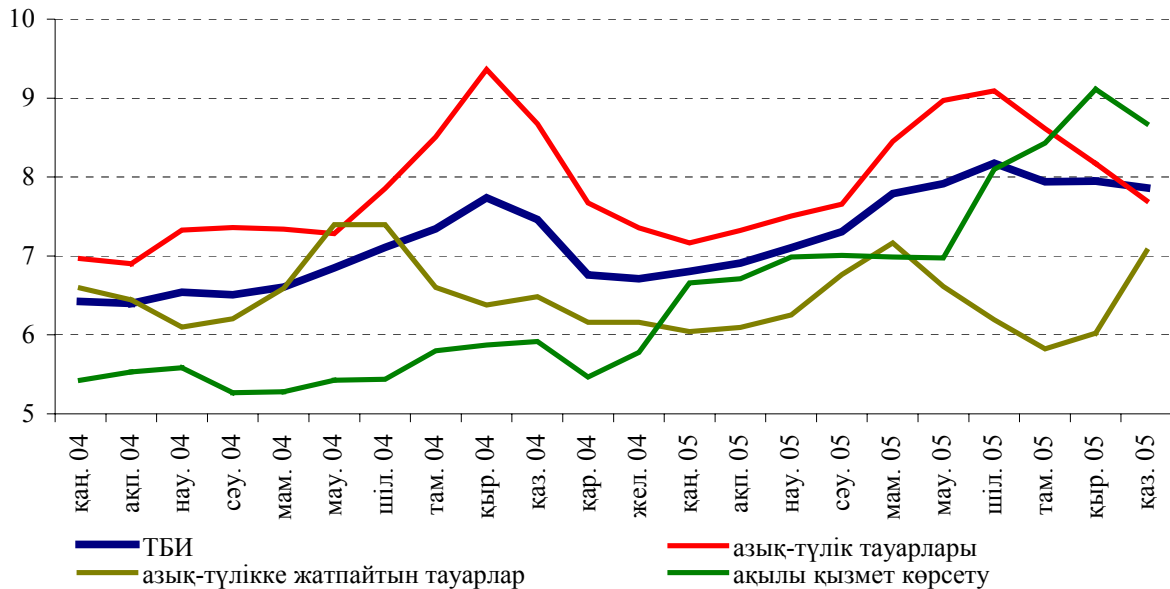
2005 жылғы 3-тоқсанда халыққа ақылы қызмет көрсету 3,3% қымбаттады және бағаның мұндай едәуір өсуі ақылы қызмет көрсетулерге баға 3,4% өскен 1999 жылдан бері байқалған жоқ. Бұл 2005 жылғы 3-тоқсанда газбен жабдықтауға қызмет көрсетудің 20,7% қымбаттауы есебінен болды, ол тұрғын үй-коммуналдық саладағы қызмет көрсетудің өсуіне (3,3%) себеп болды. Бұдан басқа, ақылы қызмет көрсету ішінде бағаның көтерілуі білім беру, мәдениет мекемелерінің қызметтеріне, сондай-ақ медициналық қызмет көрсетулерге тіркелді.

Тұтастай алғанда 2005 жылдың қаңтарынан бастап қараша айы аралығында инфляция 6,6%, ал қарашаның соңында жылдық көрсетуде 7,5% болды (2004 жылдың желтоқсанның аяғында – 6,7%). Азық-түлік тауарлары 8,1%, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 5,5%, ақылы қызмет көрсетулер – 8,3% қымбаттады (2-график). Жылдық көрсетуде бағаның негізгі өсімі жеміс-көкөніс өнімдеріне – 22,9%, газбен жабдықтау

қызметтеріне – 36,3%, күрішке – 17,2%, ет және ет өнімдеріне – 12,9%, қантқа – 11,6% тиесілі болды.

2-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен жылдың тиісті айына %)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

2005 жылғы 3-тоқсанда тұтыну нарығындағы бағалар динамикасы көптеген факторларға, атап айтқанда, маусымдық, макро деңгейдегі және жекелеген тауарлар нарығындағы сұраныс пен ұсыныс, сондай-ақ инфляция «импорты» факторларына негізделді.

Маусымдық факторлардың ішінде нарықтың жеміс-көкөніс өнімімен толығын атап айтқан жөн, бұл 2005 жылғы 3-тоқсанда бағаның 11,1% төмендеуінің негізгі себебі болды. Нәтижесінде азық-түлік тауарларына баға шілде-қыркүйек айларында іс жүзінде өзгерген жоқ (өсу 0,2%).

Сұраныс инфляциясы факторларының тобына жиынтық сұраныстың өсуіне және жиынтық ұсыныспен салыстырғанда оның деңгейінің асып түсуіне алып келетін процестер кіреді. Жиынтық ұсыныс қарқынынан жиынтық сұраныстың ұлғаю қарқынының озуы тұтыну және инвестициялық сұраныстың өсуі, мемлекет тарапынан сұраныстың өсуі, инфляциялық күтулердің және басқалардың өсуі нәтижесінде болады.

Қазақстандағы баға ахуалына әсер ететін сұраныстың көптеген факторлары ұзақ уақытты сипатқа ие, яғни бірнеше жылдар бойы байқалып келеді. Осы факторлардың екі жақты сипаты болатынын атап өткен жөн, бір жағынан, Қазақстан дамуының оң динамикасын көрсетеді, екінші жағынан, инфляцияға қарсы саясатты тиімді жүргізуге мүмкіндік бермейді. Тұтастай алғанда, осы факторлардың әсері жиынтық сұраныс пен жиынтық ұсыныстың арасындағы тепе-теңсіздікті көрсетеді. Осы тепе-теңсіздік жиынтық ұсыныстың өсу қарқынымен салыстырғанда жиынтық сұраныс өсуінің озық қарқынынан көрінеді, бұл, түпкі нәтижесінде, бағаның көтерілуіне алып келеді.

Сұраныс факторларының тобына халықтың, кәсіпорындар мен мемлекет кірістерінің көтерілуін, сондай-ақ банктердің жоғары кредиттік белсенділігін жатқызуға болады.

2005 жылғы 3-тоқсанда халықтың ақшалай кірісінің өсуі нақты көрсетуде ЖІӨ-нің өсу қарқынынан (8,6%) шамалы асып түсіп, 12% астам бағаланады. Озудың осы

үрдісі 2001 жылдан бері байқалғанын атап өткен жөн. 2001-2004 жылдар ішінде халықтың нақты ақшалай кірісінің орташа жылдық өсімі 11,5% жетті, ал нақты ЖІӨ 10,5% қарқынмен өсті.

Халық кірістерінің өсу салдары бөлшек тауар айналымы көлемінің көбеюін көрсететін тұтыну «дүрлікпесі» болып табылады. 2005 жылғы шілде-қыркүйекте оның өсуі 14% шамасында бағаланады, ал 2001-2004 жылдары бір жылда орташа алғанда 11% асып түсетін қарқынмен өсті. Сонымен, айтарлықтай тұтыну сұранысы ұзақ уақыт бойы бағаға қысым көрсетуін жалғастыруда.

Халықтың ақшалай кірісінің өсуі жалақының өсуімен қамтамасыз етіледі. 2005 жылғы 3-тоқсанда орташа айлық жалақының көбеюі 2004 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда нақты көрсетуде 14,7% құрады, ал соңғы үш жыл бойы орташа жылдық қарқын 10,7% жетті. Жалақының өсуі халықтың ақшалай кірістері сияқты экономикалық өсу қарқынынан асып түседі. Осының бәрі еңбек өнімділігі өсуінің жалақының көтерілуінен артта қалып отырғанына айғақ, бұл инфляциялық әлуеттің көбеюіне ықпал етеді.

Ағымдағы жылы кәсіпорындардың инвестициялық сұранысы едәуір қарқынмен өсуде. 2002-2004 жылдары негізгі капиталға инвестиция жыл сайын не бары 12,6% көбейсе, ағымдағы жылдың 9 айында өсу 2004 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 35,1%, оның ішінде 3-тоқсанда бағалау бойынша өсу – 16% құрады.

Халықтың және кәсіпорындардың тарапынан сұраныстың өсу фактісі жұмыспен қамтудың өсуі жағдайында болатынын атап өткен дұрыс. 1999 жылдан бері жұмыссыздық деңгейі үнемі төмендеп келеді. 1999 жылы ол 13,5% (ең жоғарғы деңгейі) жетсе, кейін 2004 жылы ол 8,4% және 2005 жылдың 3-тоқсанында 7,8% дейін төмендеді. **Осының бәрі экономикадағы бос еңбек ресурстар резервінің қысқарғанына және жиынтық сұраныстың одан әрі өсуі не импорт көлемін арттырумен не еңбек өнімділігін көтерумен не бағаның өсуімен теңгеріле алатынын куәландырады.**

2005 жылы Үкіметтің бюджет саясаты жұмсақ, экспансиялық сипатын жалғастыруда, бұл бір жағынан экономикалық белсенділікке қолайлы әсер етеді, алайда, екінші жағынан, тұтыну нарығындағы бағаның өсуін ынталандырады. Мемлекеттің белсенді әлеуметтік саясаты ағымдағы және кейінгі жылдары бюджеттің шығыс бөлігінің өсуіне алып келеді. Тұтастай алғанда, жалақы төлеуге және жеке тұлғаларға трансферттерге мемлекеттік бюджеттің 2005 жылға жоспарланған шығыстары 2004 жылдың деңгейімен салыстырғанда шамамен 28% көбейді. 2005 жылдың 3-тоқсанында өсу 2004 жылдың 3-тоқсанымен салыстырғанда 38,3% және 2005 жылдың 2-тоқсанымен салыстырғанда 7,0% құрады, бұл инфляция деңгейінен едәуір асып түседі. Сірә, осы өсу халықтың ең аз қамтамасыз етілген тобына қатысты болғандықтан, тұтынуға жұмсалатын болады.

Халықтың және кәсіпорындардың кірістерінің көбеюі ақшаға, оның ішінде банк өнімдеріне сұраныстың өсуінен де көрінеді. Соның салдарынан, 2005 жылғы қаңтар-қыркүйекте экономикаға банк кредиттерінің көлемі 42,8%, оның ішінде 3-тоқсанда – 11,4% өсті. Кредиттеудің өсуі және екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігі, сондай-ақ Қазақстанға шетел валютасының едәуір келуі ақша агрегаттары өсуінің негізгі факторлары болып қалып отыр. 2005 жылдың 9 айдағы қорытындылары бойынша ақша базасы 11,2% (2004 жылдың тиісті кезеңінде – 27,5%), ақша массасы – 22,2% (36,8%), айналыстағы қолма-қол ақша – 9,3% (30,8%) ұлғайды. Алайда, Қазақстандағы ақша өсуінің инфляцияға көрсететін қысымы шамалы болып табылады, өйткені осы өсуді дамып келе жатқан экономика сіңіріп алады.

Осы факт эконометрикалық үлгі жасаумен де расталады. Тұтыну бағаларының индексіне ақша массасының, айырбас бағамының, ЖІӨ-нің және инфляциялық

күтулердің өзгеру әсерін сипаттайтын эконометрикалық үлгіге сәйкес 2005 жылғы инфляция жылдық көрсетуде 6,6% деңгейінде бағаланады. Ағымдағы жылы ақша агрегаттарының неғұрлым төменгі қарқыны кезінде үлгіге сәйкес инфляция өткен жылдардың деңгейінде қалуы тиіс. 2005 жылғы қарашаның соңындағы жылдық инфляцияның 7,5% құрағанын ескерсек, 0,9% асып түсу тұтыну сұранысына әсер ететін үлгіде ескерілмеген басқа факторлармен қамтамасыз етілді.

2005 жылғы шілде-қыркүйектегі тұтыну бағаларының өсуіне энергия ресурстары нарығында, атап айтқанда, бензинге және газбен жабдықтауға ұсыныс көлемінің төмендеуі әсер етті. Ағымдағы жылы, әсіресе, 3-тоқсанда, бензин экспорты көлемінің күрт өсуі ішкі нарыққа оларды жеткізу көлемінің төмендеуіне байланысты болды. Пайда болған тапшылық бензиннің осы кезең ішінде 12,3%, оның ішінде қыркүйекте – 8,6% қымбаттауына себеп болды.

2005 жылғы 2-тоқсанда республика аймақтарында тұтынушыларға газды, әсіресе сұйытылған газды жеткізу айтарлықтай қысқарды. 2005 жылдың мамыр айында ғана 2004 жылдың мамыр айымен салыстырғанда ішкі нарыққа газ жеткізу көлемінің қысқаруы 31% құрады. Газдың тапшылығы оған бағаның өсуіне себеп болды, бұл ретте негізгі қымбаттау шілде және тамыз айларына тиесілі болды. Тұтастай алғанда 2005 жылғы 3-тоқсанда газбен жабдықтаудың қымбаттауы тұтастай республика бойынша 20,7% құрады.

Тұтыну бағаларына белгілі бір тежеушілік әсерді Үкіметтің монополияға қарсы саясаты көрсетті. Ағымдағы жылы табиғи монополиялардың көптеген субъектілерімен 2006 жылдың 1 қаңтарына дейінгі кезеңде олар ұсынатын қызмет көрсетулерге бағаны көтермеуді болжайтын меморандумдар жасалды.

Бұдан басқа, 2005 жылдың 15 мамырынан бастап 31 желтоқсаны аралығындағы кезеңде ет өнімдерін, көкөніс және жемістерді тасымалдау кезінде республикалық және халықаралық қатынастардағы (импорт бағытында) темір жол магистралы желілерінің қызмет көрсетулеріне тарифтерге уақытша төмендетілген 0,5 коэффициент белгіленді. Қазақстан Республикасының Табиғи монополияларды реттеу агенттігінің бағалауы бойынша осы шара бұл өнімдерді тасымалдауға тарифтердің 25% төмендеуіне ықпал етті, бұл соңғы сату орындарында осы өнім бағасын төмендету үшін жағдайлар жасауды қамтамасыз етті.

Инфляция «импорты» 2005 жылы көбінесе сыртқы экономикалық конъюнктура арқасында қалыптасады, оған экономиканың нақты секторындағы өндіріс пен баға, елге валюталық түсімнің келуі және валюталық бағамның динамикасы байланысты болады.

Әлемдік нарықтардағы баға динамикасы ағымдағы жылы сыртқы сауда конъюнктурасының одан әрі жақсаруына куә болды. Қазақстан экспортының негізгі тауарларына бағаның орташа деңгейі өсті, оның ішінде, 2005 жылдың 3-тоқсанында мұнай мен газ конденсатына баға 30,0%, табиғи газға – 9,8% өсті.

Әлемдік нарықта энергетикалық және басқа шикізат тауарларына бағаның көтерілуі, сондай-ақ ішкі және әлемдік нарықтардағы бағалар деңгейі арасындағы алшақтық ішкі нарықтағы отандық өндірушілер бағаларының өсуіне ықпал етті. Алайда мұнай өнімдерінің ішкі нарығындағы ахуалды тұрақтандыру мақсатында Үкімет ағымдағы жылдың 31 желтоқсанына дейін дизель отыны мен автомобиль бензинін шетке шығаруға тыйым салуды енгізді. Осы шара белгілі бір дәрежеде тұтыну нарығындағы инфляциялық қысымды төмендетуге ықпал жасайтын болады.

Бұдан басқа, ағымдағы жылы Қазақстанға импортталатын дайын тамақ өнімдеріне бағаның шамалы өскені байқалды, мәселен, 2005 жылғы 3-тоқсанда ет және ет өнімдеріне баға 1,5% өсті, қант 5,0% арзандады. Нарықтың осы бөліктеріндегі

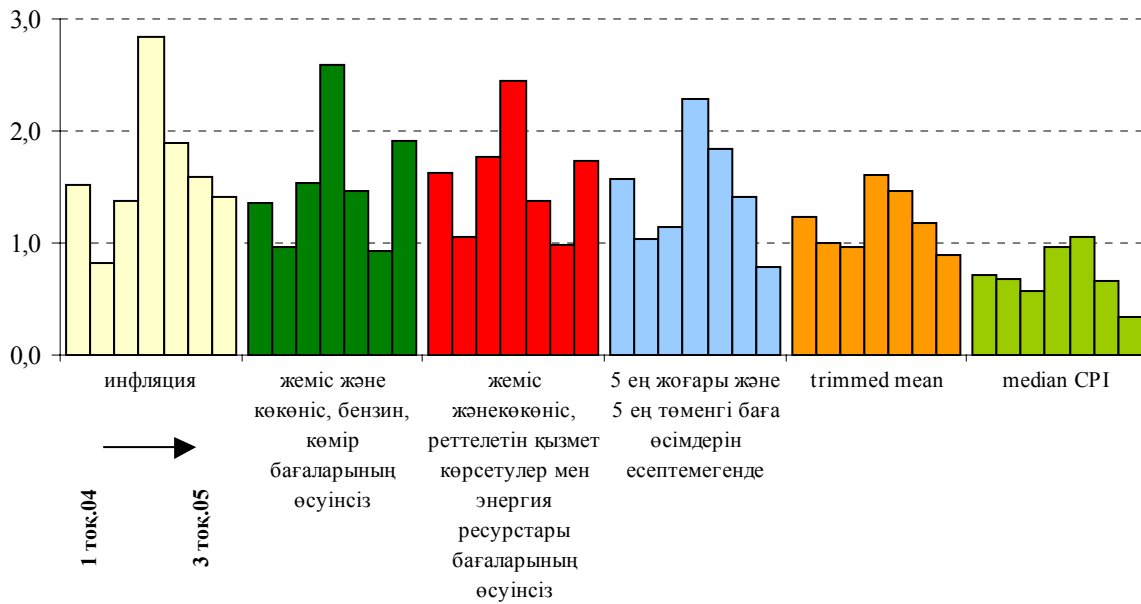
бәсекелестіктің жоғары дәрежесі отандық тауар өндірушілерге өз бағаларын көтеруге мүмкіндік бермейді, бұл түпкі нәтижесінде, инфляцияны тежеуді қамтамасыз етеді.

в. Базалық инфляция¹

2005 жылғы 3-тоқсанда өткен кезеңмен салыстырғанда инфляцияның шамалы төмендеуі бірінші екі әдістеме бойынша есептелген базалық инфляцияның өсуімен қатар жүрді, ал базалық инфляцияның басқа көрсеткіштері өсу қарқынының төмендегенін көрсетті (3-график).

3-график

2004-2005 жылдардағы инфляция және базалық инфляция (өткен кезеңге қарағанда %)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Жалпы инфляциямен салыстырғанда 1 және 2 нұсқалар бойынша базалық инфляцияның неғұрлым жоғары мәніне 3-тоқсанда бағаның төмендеуін көрсеткен көкөніс пен жемістерді олардың есебінен алып тастау себеп болды. Өз кезегінде, 1-нұсқамен салыстырғанда 2-нұсқа бойынша базалық инфляцияның көбірек мәні едәуір өсу байқалған газбен жабдықтауға бағаны есептеуді ескеруге байланысты болды.

Тұтыну қоржынының көптеген компоненттері барынша құбылмалы, маусымдық ауытқуларға ұшырағыш және «даңғаз» деп аталатын әрекеті бар. Неғұрлым тұрақты компоненттерде ұзақ мерзімді инфляциялық тренд туралы көбірек ақпарат болады деп болжанады. Осы жағдайда 3 және 4-нұсқалар бойынша базалық инфляцияның көрсеткіші «жалпы» инфляция көрсеткішіне немесе 1 және 2-нұсқалар бойынша базалық инфляция көрсеткіштеріне қарағанда, көп дәрежеде жалпы инфляциялық трендті көрсетеді.

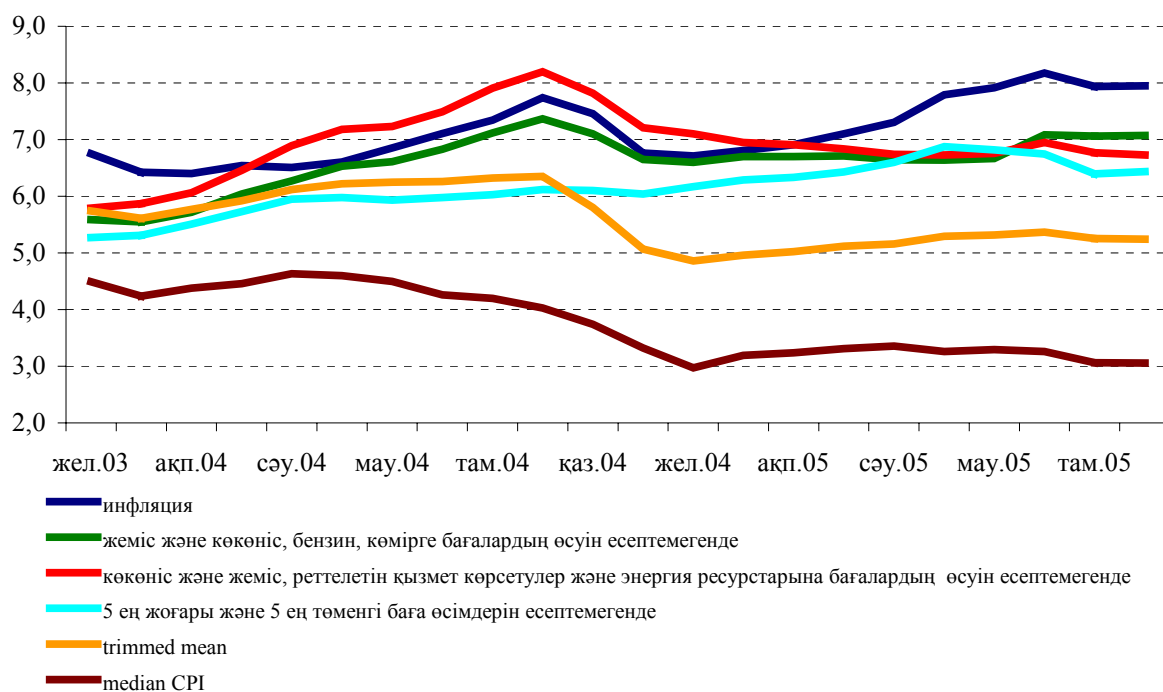
¹ Ұлттық Банк ақша-кредит саясатын жүргізу кезінде базалық инфляцияның 2 негізгі көрсеткішін бағдарға алады : (1) жеміс пен көкөніске, бензин мен көмірге баға өзгерістерін тұтыну бағаларының индексінен (ТБИ) алып тастау; (2) ТБИ-ден бағаның неғұрлым өскенін көрсеткен 5 компонентті және бағаның неғұрлым төмендегенін көрсеткен 5 компоненттерін шығарып тастау. Қалған әдістемелер бойынша есептелген базалық инфляцияның көрсеткіштерін Ұлттық Банк талдау мақсатында пайдаланады.

Жеміс пен көкөніске бағаның маусымдық төмендеуіне қарамастан есептік кезеңде жұмыртқа, жанар-жағармай материалдары, газбен жабдықтауға қызмет көрсету сияқты тұтыну қоржынының компоненттеріне бағаның едәуір қымбаттағаны байқалды. Осы компоненттердің бәрі 3, 4 және 5-нұсқалар бойынша базалық инфляцияны есептеу кезінде алынып тасталатындықтан олардың деңгейі 2005 жылғы 3-тоқсанда жалпы инфляцияның деңгейімен салыстырғанда аз көлемде қалыптасты.

2005 жылғы 3-тоқсанда барлық әдістемелер бойынша базалық инфляцияның көрсеткіштері «жалпы инфляция» деңгейінен аспайтын салыстырмалы түрде тұрақты деңгейде болды. 1-нұсқа бойынша базалық инфляцияның көрсеткіші тұрақты деңгейде қалды, ал 2, 3, 4 және 5-нұсқалар бойынша базалық инфляция шамалы төмендеді (4-график).

4-график

**Инфляция және базалық инфляция
(жылдық көрсетуде %)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Базалық инфляцияның өсу қарқынының бәсеңдеуі 2005 жылдың 1-жартыжылдығында ақша агрегаттарының шамалы өсуі салдарынан монетарлық факторлар тарапынан қысымның төмендеуіне куә болады. Инфляциялық процестерге монетарлық факторлар әсерінің кейбір кешігумен болатынын ескерсек, жылдық көрсетуде базалық инфляция одан әрі төмендейді деп күтілуде. Сонымен, базалық инфляция көрсеткіштерінің ағымдағы жылдың 3-тоқсанында байқалатын динамикасы көп жағдайда құбылмалы, жергілікті сипаты бар және ұзақ мерзімді санатқа жатпайтын факторлармен байланысты болды.

с. Экономиканың нақты секторындағы бағалар

Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар

Қазақстан Республикасының Статистика агенттігінің деректері бойынша 2005 жылғы 3-тоқсанда 2005 жылдың өткен кезеңімен, сол сияқты 2004 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда да өнеркәсіп өнімін өндіруші кәсіпорындар бағаларының өсу қарқынының үдегені байқалды. Мәселен, бағалардың өсуі тиісінше 5,6% және 7,9% қарсы 12,9% құрады. Өндірілген өнім 14,0% қымбаттады, бұл, бірінші кезекте, аралық тұтыну өнімдерінің 15,8% қымбаттауына байланысты болды, бұл ретте тұтыну тауарларының бағасы 1,3%, өндіріс құралдарына – 1,0% өсті, ал өндірістік сипаттағы қызмет көрсетулерге баға өзгерген жоқ.

2005 жылғы шілде-қыркүйекте тау-кен өндіру өнеркәсібі кәсіпорындарының бағалары 21,1% (2004 жылғы 3-тоқсанда – 16,0%) өсті. Өндірушілер бағаларының барынша жоғары өсу себептерінің бірі әлемдік нарықта энергетикалық және басқа шикізат тауарларына бағаның өсуі болды, бұл ішкі нарықта осы тауарларға бағаның өсуіне әкеліп соқтырды. Мәселен, 2005 жылғы 3-тоқсанда республикада мұнай өндіру бағаларының өсуі 26,6% құрады, газ конденсатының бағалары 39,4%, мұнай өнімдері – 1,0%, табиғи газ – 0,8%, көмір – 0,4% өсті. Тұтастай алғанда, 2005 жылғы шілдеден бастап қыркүйек айының аралығындағы кезеңде энергия ресурстары 22,3% қымбаттады.

Өндеу өнеркәсібіндегі бағалардың өсімі, бірінші кезекте, металға баға ахуалы қалыптасуының әсерімен 4,5% құрады. Қара металдар прокатына бағалар 16,7%, түсті металдарға бағалар - 7,4% өсті. Металлургия өнеркәсібінде бағалардың жалпы деңгейі 8,1% өсті.

Импортқа шығарылатын ұқсас тауарлардың сақталып отырған бәсекелестігі нәтижесінде 2005 жылдың 3-тоқсанында тоқыма және тігін бұйымдарына баға не бары 0,2% өсті, химиялық тауарларға 2,5% төмендеді.

Республикада өндірілген тамақ өнімдері 1,5% қымбаттады. Бұл ретте баға малдың етіне 4,8%, құс етіне – 16,5%, қантқа – 4,4% өсті, ал жарма 2,3%, сондай-ақ бидай ұны 0,3% арзандады.

Жылдық көрсетуде (2004 жылғы қыркүйекке 2005 жылғы қыркүйек) өнеркәсіп өндірісіндегі бағалардың өсуі 28,5% (2004 жылғы желтоқсанда – 23,8%) құрады.

Ауыл шаруашылығындағы бағалар

Қазақстан Республикасының Статистика агенттігінің деректері бойынша 2005 жылғы 3-тоқсанда ауыл шаруашылығы өніміне бағалар 0,5% (2004 жылдың тиісті кезеңінде – 0,1%) өсті. Бұл ретте бағалар динамикасы көп жағдайда мал шаруашылығы өнімдеріне бағаның – 2,2% өсуі әсерінен қалыптасты, өсімдік шаруашылығы өнімі 0,7% арзандады.

Өсімдік шаруашылығы өнімдеріне бағалардың төмендеуі көкөніс өнімдерінің 4,0% және дәнді дақылдардың 0,6% арзандауының аясында болды.

2-тоқсанда байқалған мал шаруашылығы өнімдеріне бағалардың маусымдық төмендеуі (2,8%) 2005 жылғы 3-тоқсанда олардың өсуімен алмасты. Бұл жағдай мал және құс еті бағаларының 3,1%, жұмыртқа - 6,3% өсуі нәтижесінде қамтамасыз етілді, бұл ретте сүттің 3,7% арзандағаны байқалды.

Ауыл шаруашылығындағы бағалар өсуінің жылдық көрсетуде бәсеңдеуі байқалғанын атап айту қажет. 2005 жылғы 3-тоқсанның аяғында ауыл шаруашылығындағы бағалар жылдық көрсетуде 1,4% артты (2004 жылғы желтоқсанда – 4,0%).

Кәсіпорындардың мониторингі

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 2002 жылдан бастап нақты сектор кәсіпорындарының жүргізіліп отырған мониторингі шеңберінде инфляциялық күтулерді зерттеуді жүзеге асырады. Осы зерттеу өткен және алдағы тоқсанда кәсіпорындардың өндірістік қызметіне қатысты, оның ішінде дайын өнім және өндірісте пайдаланылатын шикізат пен материалдарға сұраныс пен бағаларға қатысты сауал жүргізілген кәсіпорындар басшыларының сапалы бағалауларымен сипатталады.

2005 жылғы 3-тоқсанда осы сауалға сәйкес өткен тоқсанмен салыстырғанда сауал жүргізілген кәсіпорындардың 37,5%-ы сұраныстың көбейгенін атап өтті (2-тоқсанда – 36,1%), бұл ретте өніміне сұраныс азайған кәсіпорындардың үлесі көбейді (12,9%-дан 13,1%-ға дейін). 2005 жылғы 4-тоқсанда сұранысы тұрақты кәсіпорындар үлесінің өсуі күтілуде (61,8% дейін), сонымен бірге сұраныстың өсуі сауалға қатысушы кәсіпорындардың 26,2% ғана күтіледі.

2005 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда 2005 жылғы 3-тоқсанда дайын өнімге бағалар тұрақтылығының сақталуы байқалды. Бұл жөнінде кәсіпорындардың 69,3%-ы мәлімдеді, өткен тоқсанда бұлардың үлесі 67,1% болды. Мұндай өсу өнім бағасы 27,4%-дан 24,9%-ға дейін көтерілген кәсіпорындар үлесінің азаюы есебінен болды. 2005 жылғы 4-тоқсанда баға тұрақтылығының сақталуы күтілуде: тұрақты бағалары бар кәсіпорындардың үлесі 74,3%-ға дейін өседі, өніміне бағалардың өсуі болжанып отырған кәсіпорындардың үлесі 22,4% дейін азаяды.

2005 жылғы 3-тоқсанда (2-тоқсанмен салыстырғанда) шикізат және материалдар бағаларына қатысты ахуал да тұрақтылықты көрсетті. Бағалардың өскені белгіленген кәсіпорындардың үлесі 59,8%-дан 57,7%-ға дейін төмендеді, сауал жүргізілген кәсіпорындардың 40,2%-ы бағалардың тұрақтылығы туралы мәлімдеді, өткен тоқсанда олардың үлесі 39,1% болды. 4-тоқсанда шикізат бағасына байланысты ахуалдың сақталуы күтілуде: баға тұрақтануын кәсіпорындардың 51,1%-ы, бағаның өсуін кәсіпорындардың 47,3%-ы күтуде.

2. Салық-бюджет саясаты

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің деректері бойынша 2005 жылғы 3-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің кірістері 521,6 млрд. теңге болды, бұл тарихи ең жоғарғы тоқсандық деңгей болып табылады. Өткен жылдың тиісті кезеңінің көрсеткіштерімен салыстырғанда олар 72,6% өсті. Мемлекеттік бюджет кірістері көлемінің 95,0% алып отырған салық түсімдері 71,4% өсті. Бюджет кірісінің жиынтық 5,0% алып отырған салықтық емес түсімдер мен негізгі капиталды сатудан түскен түсімдер 2,1 есе және тиісінше 85,8% өсті.

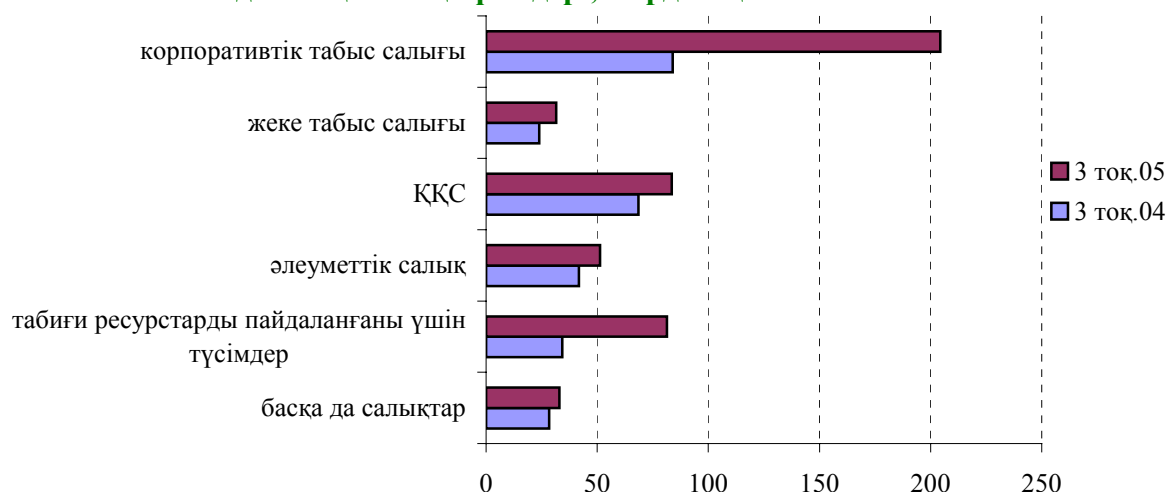
Қаралып отырған кезеңде салық түсімдері құрылымындағы корпоративтік табыс салығы бойынша түсімдер мен табиғи және басқа да ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдер 2004 жылғы 3-тоқсанмен салыстырғанда 2,4 есе өсті. Бұл ретте шикізат секторынан түскен түсімдердің өсуі шикізат емес сектордан түскен түсімдерден айтарлықтай асып түсті. Мәселен, шикізат секторы ұйымдарынан корпоративтік табыс салығы бойынша түсімдер 6,6 есе, табиғи және басқа ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдер – 5,6 есе өсті. Басқа ұйымдардан мұндай түсімдер тиісінше 51,8% және 92,7% өсті.

Түсімдердің мұндай динамикасы Ұлттық қорға жоспардан тыс кірістерді аудару схемасының соншалықты дұрыс жұмыс істемейтіні ықтимал екендігін растайды. Мұнайдың бағасы бір баррель үшін 19 доллардан асқан кезде алынған және Ұлттық қорда шоғырландырылуға тиісті түсім, қалай десек те бюджеттің кірістерінде «тұнып отыр». Алайда, бюджетті жасау кезінде шикізат секторының ұйымдарынан түсетін түсімдерді есептеу әдістемесі ашық жарияланымда болмауы себепті бұл жөнінде біржақты растау мүмкін емес.

Жеке табыс салығы бойынша түсімдер 2005 жылғы 3-тоқсанда 2004 жылдың 3-тоқсанымен салыстырғанда - 32,3%, акциздер бойынша – 27,3%, әлеуметтік салық бойынша – 23,0%, ҚҚС бойынша – 21,9% өсті (5-график).

5-график

Мемлекеттік бюджеттің салық түсімдері, млрд. теңге

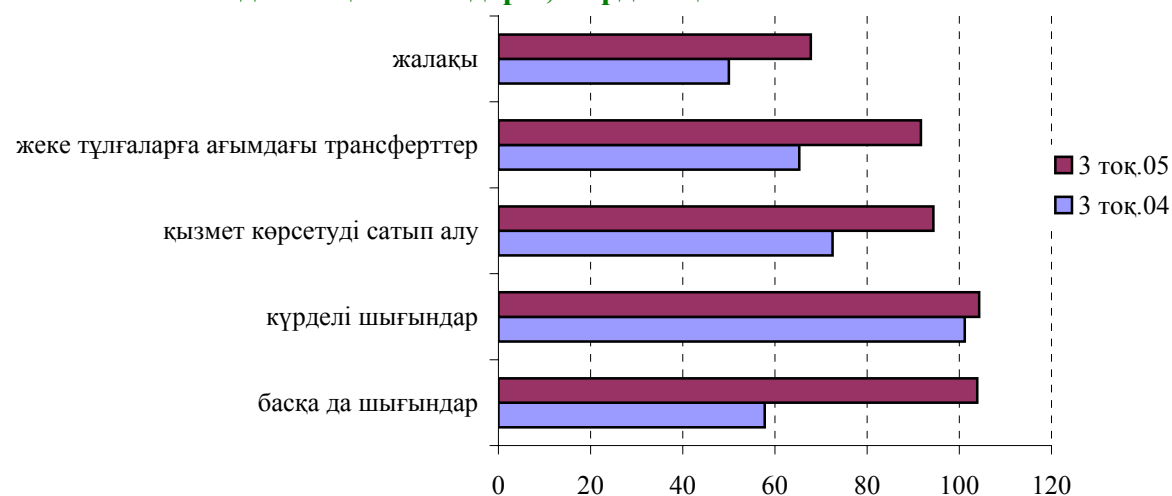
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

2005 жылғы 3-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің шығындары 461,3 млрд. теңгеге қаржыландырылды. Өткен жылғы осындай кезеңдегі көрсеткіштермен салыстырғанда

шығындар 37,4% өсті. 2005 жылғы 3-тоқсанда 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда ағымдағы шығындар - 45,7%, күрделі шығындар – 3,1% өсті (6-график).

6-график

Мемлекеттік бюджеттің шығындары, млрд. теңге

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

Бюджет шығындарының құрылымындағы едәуір үлесті айналыстағы қолма-қол ақша динамикасына елеулі әсер ететін, қолма-қол нысанда төленетін шығыстар (жеке тұлғаларға ағымдағы трансферттер және жалақы бойынша шығыстар) алып отыр. 2005 жылғы 1 шілдеден бастап мұндай шығыстар өсті, бұл – қосымша негізгі зейнетақыны енгізуге (3000 теңге), бюджет қызметкерлеріне және мемлекеттік қызметшілерге жалақыны (орташа алғанда 32%), сондай-ақ стипендияларды өсіруге байланысты болды.

Шығындармен салыстырғанда кірістердің асып түсуі нәтижесінде 2005 жылғы 3-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің операциялық сальдосы 59,9 млрд. теңге мөлшерінде оң қалыптасты, ал 2004 жылғы осындай кезеңде ол 36,1 млрд. теңге көлемінде теріс мәнге ие болды.

2005 жылғы 3-тоқсанда таза бюджеттік кредиттеудің көлемі (44 млн. теңге) 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда айтарлықтай қысқарды (9,7 млрд. теңге). Бұл ретте қысқару берілетін кредиттер көлемінің күрт азаюы есебінен болды (2004 жылғы 3-тоқсандағы 11,6 млрд. теңгеден 2005 жылғы 3-тоқсанда 1,0 млрд. теңгеге дейін). Қаржы активтерін сатып алу мемлекеттік даму институттарын құруға және капиталдандыруды ұлғайтуға жұмсалған шығыстардың өсуі есебінен 4,0 есе өсті.

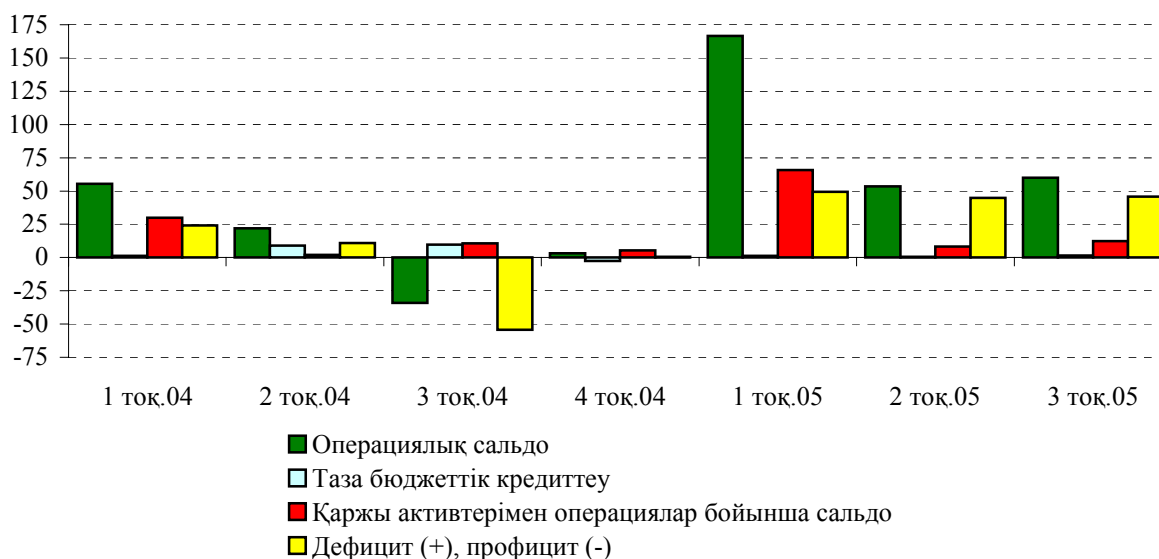
Нәтижесінде 2005 жылғы 3-тоқсанда мемлекеттік бюджет 50,3 млрд. теңге профицитпен қалыптасты, ал 2004 жылғы осындай кезеңде 54,4 млрд. теңге мөлшерінде мемлекеттік бюджет тапшылығы байқалған болатын (7-график).

Ықтимал тапшылықты қаржыландыру көздері мынадай түрде қалыптасты: заемдар түсімі – 5,2 млрд. теңге, оларды өтеу – 29,8 млрд. теңге. Нәтижесінде Үкіметтің уақытша бос ақшасы 2005 жылғы 3-тоқсанда 24,3 млрд. теңгеге ұлғайды.

Ағымдағы жылы Қаржы министрлігі меншікті бағалы қағаздарды орналастыру тәсілін өзгертті. Нарықты одан әрі дамыту және шығарылатын қазынашылық облигациялардың өтімділігін арттыру мақсатында өткізілетін аукциондар саны олардың көлемі өскен кезде айына бір ретке дейін (соңғы аптада) қысқартылды. Бұл ретте Қаржы министрлігі аукциондар өткізу графигін және олардың көлемін бір тоқсан бұрын хабарлайды.

7-график

2005 жылғы құрылым бойынша мемлекеттік бюджетті орындау

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

Алайда 2005 жылғы 3-тоқсанда үш аукцион өткізілетіні туралы хабарланғанына қарамастан, Қаржы министрлігі олардың ешқайсысын да өткізген жоқ. Объективті түрде Қаржы министрлігінде айтарлықтай ресурстар бар және бюджет профицитпен орындалуы себепті қосымша кіріс тартудың қажеттілігі жоқ. Алайда, осындай тәртіптің салдарынан Қазақстанның қаржы нарығында қосымша шиеленісті ахуал пайда болады. Мұның өзі, бір жағынан, мемлекеттің қаржы нарығының ірі қатысушыларының инвестициялық саясатына, атап айтқанда, зейнетақы активтерін инвестициялауға айтарлықтай шектеулер енгізуіне, ал екінші жағынан, бұл қатысушыларды рұқсат етілген инвестициялау құралдарымен қамтамасыз етпеуіне байланысты.

2005 жылғы 3-тоқсанда Үкіметтің ішкі борышы өткен тоқсанмен салыстырғанда 292,0 млрд. теңгеге дейін 8,5% азайды.

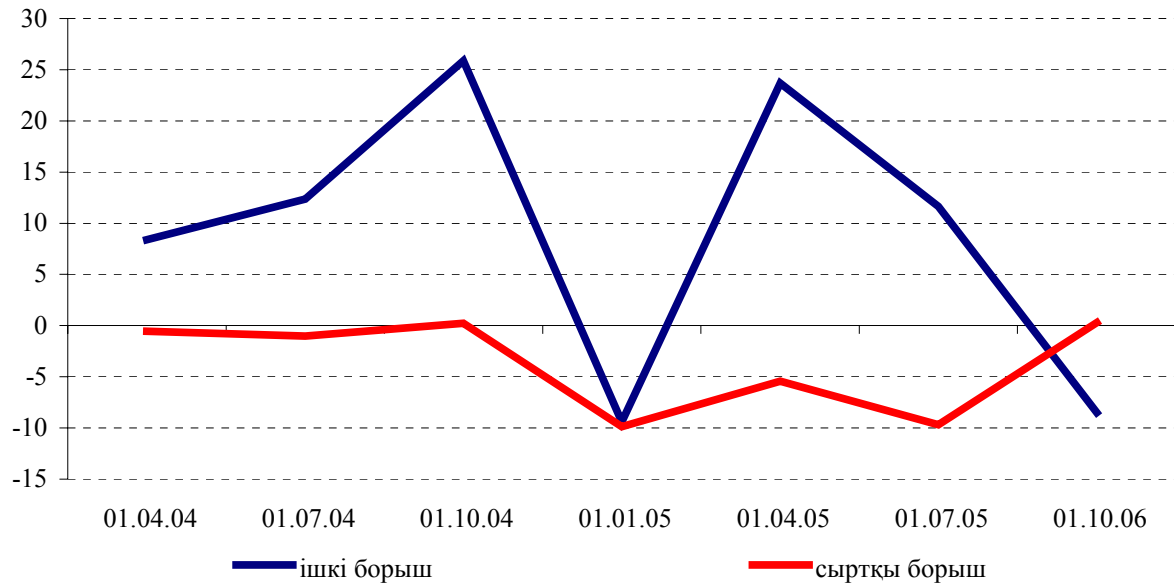
2005 жылғы 3-тоқсанда Үкіметтің сыртқы борышы өткен тоқсанмен салыстырғанда 2,3 млрд. АҚШ долл. дейін 0,3% өсті (8-график).

Жоғарыда жазылғандарды ескере отырып, бюджетті орындауға тән сипат кірістерді, шығыстарды және экономикадағы басқа да ақша ағындарын қайта бөлу процестеріне мемлекеттің неғұрлым белсенді қатысуы болып табылады. Бір жағынан, салық түрінде бюджетке алынатын қосылған құн шамасы тұрақты түрде өседі. Сонымен қатар, бұл соңғы жылдары жүзеге асырылған жекелеген салықтар ставкаларының төмендеуіне қарамастан жүргізіледі. Екінші жағынан, мемлекет экономикаға инвестицияларды белсенді түрде өсіруде және мемлекеттік меншік көлемін көбейтуде. Егер өткен жылдары мемлекет кредиттеу түрінде белгілі бір шығындарды қаржыландырса, ағымдағы жылы берілетін кредиттердің көлемі шығындардың өсуі, яғни өтеусіз қаржыландыру есебінен қысқарды.

Осылайша, Қаржы министрлігінде қолданылып жүрген бюджеттік бағдарламаларды қаржыландыру үшін қажеттіліктен тыс едәуір «артық» қаржы ресурстарының болу фактісін түсіндіруге болады.

Осының бәрі Қазақстанда инфляциялық процестерді тиімді реттеу үшін едәуір кедергі болып табылатын маңызды фискалды экспансия туралы айғақтайды.

8-график

**Үкімет борышының динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

3. Ақша-кредит саясаты

а. Ақша ұсынысы

Ақша ұсынысы көрсеткіштерінің динамикасы 3-тоқсанда осы кезеңге тән болды: өсу барлық ақша агрегаттары бойынша байқалды. Соған қарамастан ағымдағы жылдың басынан бастап ақша ұсынысының кеңею қарқыны өткен екі жылмен салыстырғанда айтарлықтай аз көрсеткіштерді көрсетті. Мәселен, 2005 жылғы қыркүйекте 2004 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда ақша базасы 11,2 % (орташа алғанда 2003 және 2004 жылдардың тиісті кезеңдерінде – 34,5%), ақша массасы – 22,2% (32,8%), айналыстағы қолма-қол ақша – 9,3% (32,8%) өсті.

Ақша базасы

Ақша базасы қыркүйектің аяғында 642,3 млрд. теңге болды. 2005 жылғы 3 тоқсан үшін ол 16,7% ұлғайды, мұның өзі барынша жоғары көрсеткіш болып табылады. 2000-2004 жылдардағы оның орташа ұлғаю қарқыны 3-тоқсанда 9,9% болып бағаланды. Ақша базасының өсуі Ұлттық Банктің таза сыртқы активтері сияқты таза ішкі активтерінің де ұлғаюымен қамтамасыз етілді.

2005 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері кезең ішінде 3,7% ұлғайып, 8302,9 млн. долл. жетті. Ұлттық Банктің ішкі валюта нарығында шетел валютасымен операциялары және Ұлттық Банктегі Үкімет шоттарына шетел валютасының түсуі Қаржы министрлігінің сыртқы борышына қызмет көрсетумен және Ұлттық қордың активтерін толықтырумен ішінара бейтараптандырылды. Нәтижесінде таза валюталық қорлар 7401,5 млн. долл. дейін жетіп, 3,0% өсті. Алтындағы активтер Ұлттық Банк жүргізген операциялардың және алтын бағасының өсуі нәтижесінде 9,8% өсті.

2005 жылғы 3-тоқсандағы таза ішкі активтердің өсуі номиналдық құны бойынша 28,3% қысқарған айналыстағы қысқа мерзімді ноталар көлемінің азаюы нәтижесінде қаржылық ұйымдарға талаптардың ұлғаюына негізделді. Сонымен қатар, ұлғаю қалған экономикаға қойылатын талаптар бойынша болды.

Үкіметке таза талаптар Ұлттық Банктегі Үкімет шоттарындағы қалдықтардың өсуі нәтижесінде 13,6% азайды, мұның өзі, өз кезегінде, сақталып отырған бюджет профицитіне негізделді (1-кесте).

1-кесте

Ұлттық Банктің активтері мен пассивтерінің өзгеру динамикасы (өткен тоқсанға %)

	1 тоқ.05	2 тоқ.05	3 тоқ.05
Таза сыртқы активтер	1,9	-11,9	2,7
Таза ішкі активтер	-16,0	12,9	11,3
Таза ішкі кредит	-18,8	16,0	13,6
Үкіметке таза талаптар	-98,4	-24,8	-13,6
қаржылық ұйымдарға талаптар	-3,3	30,7	28,7
басқа экономикаға талаптар	-15,7	66,3	204,2
Басқа да таза ішкі активтер	1,9	-11,4	-1,7
Ақша базасы	-5,5	0,8	16,7

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Жылдық көрсетуде (2004 жылғы қыркүйекке қарағанда 2005 жылғы қыркүйек) ақша базасы 58,9% ұлғайды. Бұл ретте таза сыртқы активтердің өсуі Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің өсуі есебінен 21,1% болды. Таза ішкі активтер қаржылық ұйымдарға қойылатын талаптардың өсуі нәтижесінде 7,9% өсті.

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу

2005 жылғы 3-тоқсан банктердің ресурстық базасының одан әрі, сонымен қатар сыртқы, сол сияқты ішкі көздердің есебінен өсуімен сипатталды. Нәтижесінде екінші деңгейдегі банктердің активтерінің таза сыртқы активтер (өткен тоқсанмен салыстырғанда 6,3%), сондай-ақ ішкі активтердің (7,2%) және, тиісінше, пассивтердің есебінен – 11,4% одан әрі кеңеюі байқалды.

Екінші деңгейдегі банктердің резидент еместер алдындағы міндеттемелері тартылған депозиттер (9,0%) мен кредиттердің (6,5%) өсуіне байланысты 7,2% өсті. Бұл ретте банктер тартылған ресурстарды сыртқы активтерге белсенді орналастырды. Мәселен, резидент еместерге талаптар 2005 жылғы 3-тоқсанда 16,0% өсті және ең алдымен депозиттерге орналастыруға (талап ету сомасының 23,2%), кредиттеуге (9,9%), сондай-ақ бағалы қағаздарды сатып алуға (20,6%) бағытталды.

Екінші деңгейдегі банктердің Қазақстан экономикасына кредиттік экспансиясының жоғары қарқыны 2005 жылғы 3-тоқсанда да сақталды. Ішкі кредиттің 9,7% өсуі Үкіметті қоспағанда, экономика секторларына талаптардың 10,9% өсуімен қамтамасыз етілді. Үкіметке талаптар және басқа да таза ішкі активтер тиісінше 9,0% және 12,7% қысқарды.

2005 жылғы шілде–қыркүйекте екінші деңгейдегі банктер резервтерінің Ұлттық Банкте орналастырылатын депозиттердің 36,2% және банктердің кассаларындағы қолма-қол ұлттық валютаның 3,6% ұлғаюы есебінен өсуі байқалды. Алайда, мұндай өсуге қарамастан, олардың Ұлттық Банкке талаптары тұтастай алғанда басқа талаптардың, ең алдымен қысқа мерзімді ноталар бойынша қысқаруы есебінен 2,4% азайды (2-кесте).

2-кесте

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу (өткен тоқсанға %)

	1 тоқ.05	2 тоқ.05	3 тоқ.05
Таза сыртқы активтер	-3,1	-3,8	6,3
резидент еместерге талаптар	26,9	21,6	16,0
резидент еместер алдындағы міндеттемелер	15,4	13,9	7,2
Ішкі активтер	7,3	10,5	7,2
Ұлттық Банкке талаптар	0,1	-16,1	-2,4
Ішкі кредит	9,2	16,4	9,7
Үкіметке таза талаптар	11,2	1,6	-9,0
экономикаға талаптар	9,1	17,6	10,9
Басқа да таза ішкі активтер	-8,8	-12,7	-12,7
Пассивтер	8,8	12,8	11,4
Депозиттер	11,4	10,8	11,0
Басқалары	-9,5	30,6	13,9

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша массасы

2005 жылғы 3-тоқсанда ақша массасының кеңеюі 2015,8 млрд. теңгеге дейін 10,0% болды, бұл өткен жылғы осындай кезеңдегі оның өсу қарқынынан біршама жоғары (8,9%). Депозиттік ұйымдардың таза сыртқы активтері 10,5%, ішкі активтері – 9,7% ұлғайды.

Таза сыртқы активтердің құрылымында депозиттік ұйымдардың резидент еместерге талаптары бойынша да, сол сияқты олардың алдындағы міндеттемелері бойынша да өсу орын алды.

2005 жылғы 3-тоқсанда 11,6% болған депозиттік ұйымдардың ішкі активтерінің өсуі экономиканы кредиттеу көлемінің қарқындап өсуімен қамтамасыз етілді. Қаржы министрлігінің айналыстағы бағалы қағаздарын қысқарту есебінен депозиттік ұйымдардың Үкіметке талаптарының 8,6% азаюы, сондай-ақ Ұлттық Банктегі Қаржы министрлігінің депозиттері көлемінің өсуі нәтижесінде Үкімет алдындағы міндеттемелердің 12,9% өсуі Үкіметке таза талаптардың азаюына негіз болды. Депозиттік ұйымдардың басқа да таза ішкі активтері 10,4% азайды (3-кесте).

3-кесте

Ақша массасы өзгерістерінің динамикасы (өткен тоқсанға %)

	1 тоқ.05	2 тоқ.05	3 тоқ.05
Ақша массасы	5,8	5,0	10,0
Таза сыртқы активтер	1,2	-22,1	10,5
Ішкі активтер	9,5	25,1	9,7
Үкіметке таза талаптар	-107,6	-834,0	-99,2
экономикаға талаптар	8,9	17,9	11,6
басқа да таза ішкі активтер	-0,3	-4,6	-10,4

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Қаралып отырған кезеңде ақша базасының неғұрлым жоғары кеңею қарқыны ақша массасының өсу қарқынымен салыстырғанда ақша мультипликаторы мәнінің 3,33-тен 3,14-ке дейін азаюына әкеліп соқтырды.

Ақша массасын негізгі құрайтындардың динамикасын талдау 2005 жылғы 3-тоқсанда резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттерінің өсуі (10,9%) айналыстағы қолма-қол ақшаның өсуінен (6,5%) асып түскенін көрсетеді. Нәтижесінде 2005 жылғы 3-тоқсанның қорытындысы бойынша ақша массасы құрылымындағы резиденттер депозиттерінің үлесі 78,8%-дан 79,4%-ға дейін өсті (4-кесте).

4-кесте

Ақша массасы компоненттері өзгерістерінің динамикасы (өткен тоқсанға %)

	1-тоқ.05	2-тоқ.05	3-тоқ.05
Ақша массасы	5,8	5,0	10,0
Айналыстағы қолма-қол ақша	-3,8	6,7	6,5
резиденттердің депозиттері	8,7	4,5	10,9

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша массасы жылдық көрсетуде (2005 жылғы қыркүйек 2004 жылғы қыркүйекпен салыстырғанда) 51,7% өсті. Бұл ретте таза сыртқы активтердің өсуі 23,3% болды, ішкі активтер 68,0% өсті.

– Айналыстағы қолма-қол ақша

Айналыстағы қолма-қол ақша 2005 жылғы 3-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда 6,5% ұлғайды және 414,7 млрд. теңгені құрады. Олардың динамикасына экономиканың салаларындағы іскерлік белсенділіктегі маусымдық, жалақының өсуі, сондай-ақ мемлекеттің бюджет саясаты айқындаушы ықпал етті, мұның өзі екінші деңгейдегі банктердің және банктік емес операциялардың жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қолма-қол ақша айналымы жөніндегі деректерімен расталады (5-кесте).

5-кесте

Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша беру және түсімдер сальдосы (өткен тоқсанға %)

	1-тоқ.05	2-тоқ.05	3-тоқ.05
Тауарлар, қызмет көрсетулер және орындалған жұмыстар	-39,1	35,1	-68,1
ақы төлеу үшін беру	-26,5	48,2	5,7
сатудан түсімдер	-15,0	24,4	15,0
Жалақы (банкоматтардағы, жеке тұлғалардың талап ету бойынша салымдары мен ағымдағы шоттарындағы ақшаны есепке ала отырып)	-17,9	28,3	10,5
Ауыл шаруашылығы өнімі	-62,1	32,4	34,4
Шетел валютасымен операциялар	-5,9	-64,4	-3,4
валюта сатып алуға беру	-15,3	3,0	8,9
валюта сатып алудан түсімдер	-5,0	36,1	5,3
Жеке тұлғалардың мерзімдік салымдары	75,9	81,1	94,5
салымдарды беру	36,5	13,3	-0,1
салымдарға түскен ақша	-8,5	3,3	-1,9
Зейнетақы және жәрдемақы	6,4	9,6	14,7
Басқа да баптар	-31,3	15,0	-7,1
Қолма-қол ақша берудің және түсімдерінің жиынтық сальдосы	-95,6	1139,6	0,4

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2005 жылғы 3-тоқсанда айналыстағы қолма-қол ақшаның өсуіне халыққа жалақы және зейнетақылар бойынша ақша беру көлемінің өсуі ықпал етті. Экономикадағы еңбекке ақы төлеудің жалпы өсуі 2005 жылғы 1 шілдеден бастап мемлекеттік қызметшілерге және бюджет қызметкерлеріне жалақыны өсіру бойынша мемлекеттің саясатымен ынталандырылады. Сонымен қатар 2005 жылғы 1 шілдеден бастап зейнетақы төлеміне арналған мемлекеттің шығыстары өсті.

Ауыл шаруашылығындағы маусымдық белсенділіктің өсуі ауыл шаруашылығы өнімдері үшін ақы төлеуге банктердің кассаларынан ақша берудің ұлғаюын қамтамасыз етті, 2005 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда – 34,4% өсу болды.

2005 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда 2005 жылғы 3-тоқсанда қолма-қол ақша өсуінің тежелуіне тауарларға, көрсетілген қызметке және орындалған жұмыстарға ақы төлеу үшін қолма-қол ақшаны нетто-берудің 68,1% азаюы ықпал етті. Бұл көп жағдайда ақы төлеу үшін банктердің кассаларынан ақша беру 5,7% ғана өскенде, тауарларды, көрсетілген қызметті және орындалған жұмыстарды сатудан банктердің кассаларына түсімдердің 15,0% ұлғаюымен қамтамасыз етілді.

Айналыстағы қолма-қол ақша динамикасын айқындайтын ұзақ мерзімді факторлардың ішінде экономиканы дамытудағы оң үрдістер болып табылады. Халық кірістерінің айтарлықтай өсуі, «ертеңгі күнге» сенімнің артуы, ақша жинағын, оның ішінде банк жүйесінде жинақ жасау халықтың қолма-қол ақшаны сақтауды тоқтатып, ертеңгі күні жалақы төлеу тоқтатылады немесе басқа да кіріс көздері жойылады деп алаңдамастан оларды одан әрі жұмсайтын болады.

Бұл екі фактормен расталады. Бір жағынан, бөлшек тауар айналымы көлемінің өсуі. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 2005 жылғы қаңтар-қыркүйекте бөлшек тауар айналымы көлемі өткен жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 11,9% артты. Екінші жағынан, банктердің кассаларына қолма-қол ақша қайтарылуының өсуі. 2005 жылғы 9 айда қайтарылу коэффициенті 90,1% жетті, бұл көрсеткіш 2004 жылғы қаңтар-қыркүйекте 76,8% болды.

– Резиденттердің депозиттері

Резиденттердің депозиттері 2005 жылғы қыркүйектің аяғында 1601,1 млрд. теңгеге жетті. 2005 жылғы 3-тоқсанда олар 10,9% өсті, бұл ретте өсу халықтың және сол сияқты банктік емес заңды тұлғалардың, сондай-ақ ұлттық, әрі шетелдік валютадағы депозиттері бойынша байқалды (6-кесте).

6-кесте

Резиденттер депозиттерінің өзгеру динамикасы (өткен кезеңге %)

	1-тоқ.05	2-тоқ.05	3-тоқ.05	үлес, % ¹
Резиденттердің депозиттері	8,7	4,5	10,9	100,0
Теңгедегі аударылатын депозиттер	7,0	11,9	2,9	23,2
халықтың	-2,9	12,0	9,1	3,3
банктік емес заңды тұлғалардың	8,7	11,9	1,9	19,9
Теңгедегі басқа депозиттер	6,9	8,3	9,3	33,2
халықтың	8,8	0,1	2,8	14,8
банктік емес заңды тұлғалардың	5,1	17,0	15,1	18,4
Шетел валютасындағы аударылатын депозиттер	70,2	-0,5	4,8	8,3
халықтың	0,6	23,3	3,0	1,2
банктік емес заңды тұлғалардың	86,8	-3,5	5,2	7,1
Шетел валютасындағы басқа депозиттер	1,6	-2,6	20,4	35,3
халықтың	5,5	14,2	4,9	13,5
банктік емес заңды тұлғалардың	-0,5	-12,6	32,4	21,8

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Депозиттер динамикасында банктердің кредиттеуге арналған ресурстық базасының негізгі көздерінің бірі болып табылатын банктік емес заңды тұлғалардың басқа депозиттерінің айтарлықтай өсуін атап айту қажет. Бұл ретте теңгедегі депозиттер Қазақстандағы экономикалық өсу қарқынының жалғасып отырған жоғары деңгейі аясында өсіп отыр, ал шетел валютасындағы депозиттер экспортерлер өнімдерінің әлемдік нарықтағы жоғары бағасынан кірістердің өсуі нәтижесінде көбеюі барынша ықтимал.

3-тоқсанда халық депозиттерінің өсу қарқыны өткен тоқсандағымен (7,3%) салыстырғанда бәсеңдеп, 4,3% болды. Мұны халықтың еңбек демалысы кезеңінде ақшаны жинауға қарағанда көп жұмсауымен түсіндіруге болады.

¹ 2005 жылғы 1 қазанда

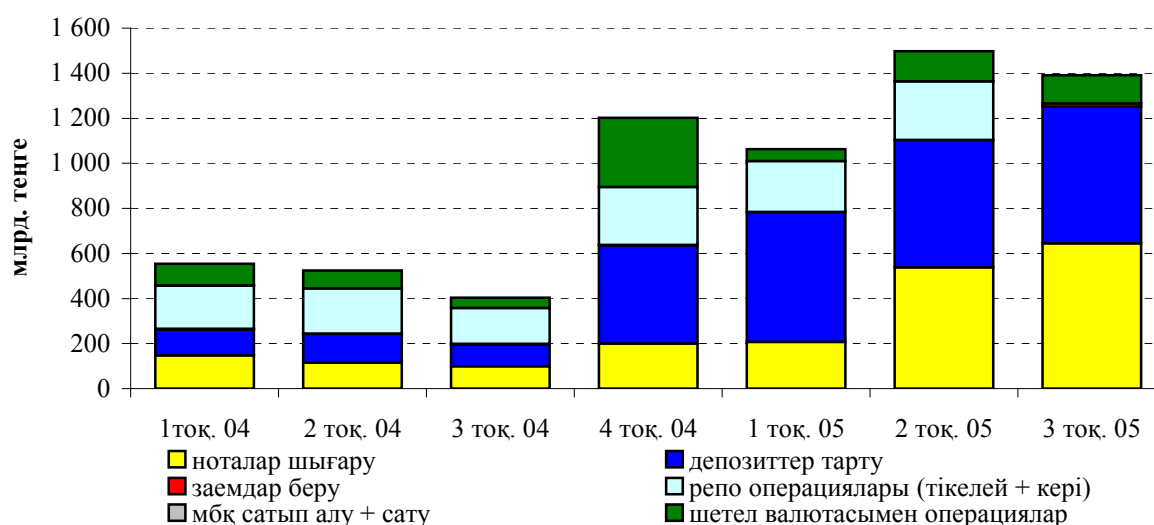
б. Ақша-кредит саясатының құралдары мен операциялары

2005 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты Қазақстанның қаржы нарығында және атап айтқанда, екінші деңгейдегі банктерде өтімділіктің жалғасып отырған өсуі жағдайында жүргізілді. Банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік теңгедегі шоттарындағы орташа күндік қалдықтары шілде-қыркүйекте өткен тоқсанмен салыстырғанда 38,5% өсті, ал 2004 жылғы 3-тоқсанмен салыстырғанда олар іс жүзінде екі еселенді (92,5% өсті). Бұл ретте олардың ең жоғары көлемі бір күнде орта есеппен 74 млрд. теңгеден астам құраған қыркүйекке сәйкес келді.

Тұтастай алғанда 3-тоқсанда Ұлттық Банктің қаржы нарығындағы операцияларының жалпы көлемі, қысқа мерзімді ноталар шығаруды, депозиттер тартуды, сондай-ақ шетел валютасын сатып алу мен сатуды қоса алғанда, өткен тоқсанмен салыстырғанда 7,1% азайып, 1390,9 млрд. теңге болды. Бұл ретте ақша нарығындағы операциялардың көлемі 7,2%, ал валюта нарығында – 6,6% азайды. Ақша нарығында жүргізілетін операциялар көлемінің азаюы 2005 жылғы 1 шілдеден бастап 2005 жылғы 2-тоқсанда Ұлттық Банктің қаржы нарығындағы операцияларының 17% астамын иеленген, тікелей репо операцияларын жүргізудің тоқтауымен түсіндіріледі (9-график).

9-график

Ұлттық Банктің ішкі қаржы нарығындағы операциялары

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ұлттық Банк операцияларының негізгі көлемі ақша нарығында, ең алдымен, депозиттер тарту және қысқа мерзімді ноталар шығару бойынша жүргізіледі. 2005 жылғы 3-тоқсанда олардың жиынтық көлемі барлық операциялардың жиынтық көлемінің 91,1% құрады. Шетел валютасымен операциялар (сатып алу + сату) 8,9% болды. Ұлттық Банк портфелінен мемлекеттік бағалы қағаздарды сатып алу және сату бойынша және заемдар беру бойынша операциялар өткен кезеңдердегі сияқты осы операциялар көлемінің аз болуына байланысты қаржы нарығында маңызды роль атқарған жоқ.

Ақша-кредит саясаты тетігіне өзгерістер

Ұлттық Банк 2005 жылғы 1 шілдеден бастап ақша-кредиттік реттеу тетігіне «бірыңғай» ставка енгізуді көздейтін белгілі бір өзгерістер енгізді. «Бірыңғай» ставка

депозиттік және кредиттік операциялар, қысқа мерзімді ноталар шығару сияқты ақша-кредит саясатының жекелеген операцияларын мерзімдері және ставкалары бойынша бірегейлендіруді болжайды. Бұл шаралар белгіленген дәлізде тиісті мерзімдермен нарықтық ставкаларды ұстауға бағытталған, мұның өзі екінші деңгейдегі банктердің неғұрлым «ұзын» операциялары бойынша ставкаларды қалыптастыруға ықпал етуге мүмкіндік береді. Дәліздің төменгі шегі өтімділікті алу жөніндегі операциялар бойынша ставка (депозиттік операциялар бойынша ставка), ал жоғарғы шегі – өтімділікті беру жөніндегі ставка (кері репо операциясы), яғни қайта қаржыландыру ставкасы болып табылады. Бұл ретте ақша-кредит саясатының басқа операциялары бойынша ставкалар не нарықта айқындалады (шығарылатын қысқа мерзімді ноталар бойынша кірістілік), не «бірыңғай» ставкаға сүйене отырып белгіленеді («овернайт» заемдары бойынша ставка қайта қаржыландыру ставкасы ретінде плюс 1 пайыз болып айқындалады).

Сондай-ақ Ұлттық Банк банктік заемдарды беру практикасына өзгерістер енгізді. Ұлттық Банк жаңа ережелерге сәйкес (1) банктерге және/немесе банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарға қайта қаржыландыру заемдарын, (2) банктерге және/немесе заңды тұлғаларға арнайы мақсаттағы заемдар, оның ішінде соңғы сатыдағы заем беруші ретінде берілетін заемдарды бере алады.

Бұл ретте қайта қаржыландыру заемдары кері репо операцияларын жүргізу арқылы ұлттық валюта түрінде, сол сияқты шетел валютасымен да 1 айдан аспайтын мерзімге берілуі мүмкін (СВОП операциясы).

Сондай-ақ айналыс мерзімі 28 күнді құрайтын қысқа мерзімді ноталарды шығару кезінде басты назар ауысты. Мәселен, қазіргі уақытта олар бойынша кірістілікті Ұлттық Банк белгілемейді, ол нарықта белгіленеді, Ұлттық Банк тек қана әрбір аукционда ноталарды шығару көлемін айқындайды және алдын ала хабарлайды.

2005 жылғы 1 шілдеден бастап Ұлттық Банктің неғұрлым «қысқа» операциялары депозиттер тарту мен қайта қаржыландыру заемдарын беру болып табылады – 7 күн. Осыған байланысты бұрын «овернайт» мерзімімен, яғни 1 жұмыс күнімен жүзеге асырылған тікелей репо операцияларын жүргізу практикасы уақытша тоқтатылды. Ағымдағы жылдың 1 қыркүйегінен бастап «овернайт» (мерзімі – 1 жұмыс күні) және «овердрафт» (күн ішінде өтеу) заемдарын беру практикасы да сол сияқты тоқтатыла тұрады.

Сонымен қатар Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігімен бірлесе отырып, ең төменгі резервтік талаптарды қалыптастыру мен есептеу тетігін жетілдіру жөнінде жұмыс жүргізді. Осы өзгерістер банктердің сыртқы міндеттемелеріне қатысты ТРТ есептеу базасын кеңейтуді, олардың орындалу тәртібін және резервтік активтерді қалыптастыру тәртібін жетілдіруді көздейді. Банктің резервтік міндеттемелері банктің сыртқы міндеттемелері мен банктің сыртқы резервтік активтері арасындағы оң айырмаға ұлғайтылады, сыртқы резервтік активтер тізбесіне қолма-қол теңге және Ұлттық Банктің корреспонденттік шоттарындағы ақша ғана кіреді. Көрсетілген өзгерістер 2005 жылғы 1 қазаннан бастап күшіне енді.

Ұлттық Банктің ставкалары

Ағымдағы жылдың басынан бері ресми қайта қаржыландыру ставкасын тоқсан сайын қайта қарау және белгілеу практикасы енгізілді. Осыған байланысты 2005 жылдың 3-тоқсанына оның деңгейі қайта қаралды және инфляциялық процестердің өсуін есепке ала отырып, 2005 жылғы 11 шілдеден бастап ол 7,5%-дан 8,0%-ға дейін көтерілді. Бұл – ағымдағы жылдың басынан бері ресми қайта қаржыландыру

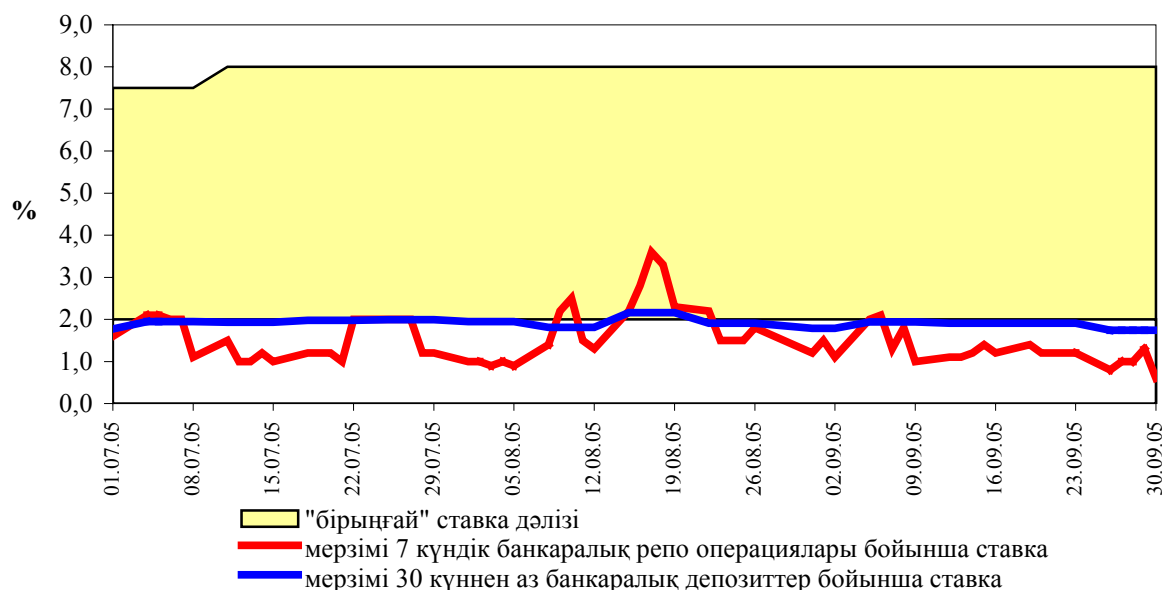
ставкасының екінші рет көтерілуі екенін атап айту қажет (1 ақпанда ол 7,0%-дан 7,5%-ға дейін көтерілді).

«Овернайт» заемдары бойынша ставка ресми қайта қаржыландыру ставкасына «байланысты» болуы себепті ол 2005 жылғы 11 шілдеден бастап автоматты түрде 8,5%-дан 9,0%-ға дейін көтерілді (2005 жылғы 1 қыркүйектен бастап белгіленбейді).

Ұлттық Банктің 2005 жылғы 1 шілдеден бастап енгізілген «бірыңғай» ставкасының шегі 2005 жылғы 3-тоқсанның ішінде қайта қаржыландыру ставкасының көтерілуіне байланысты бір-ақ рет өзгерді. «Бірыңғай» ставканың төменгі шегі 2,0% деңгейінде қалды (10-график).

10-график

Ұлттық Банктің «бірыңғай» ставкасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Банкаралық нарықтағы мерзімдері бойынша «Бірыңғай» ставкамен салыстырылатын операциялар ставкалары 3-тоқсанда сирек жағдайларда «бірыңғай» ставканың төменгі шегінен де төмен болды. Біріншіден, бұл қаржы нарығы өтімділігінің айтарлықтай шамада артық болуына байланысты. Екіншіден, мұндай жағдай екінші деңгейдегі банктердің ақша-кредит саясатын жүргізудің өзгермелі талаптарына бейімделу кезеңімен түсіндірілуі мүмкін.

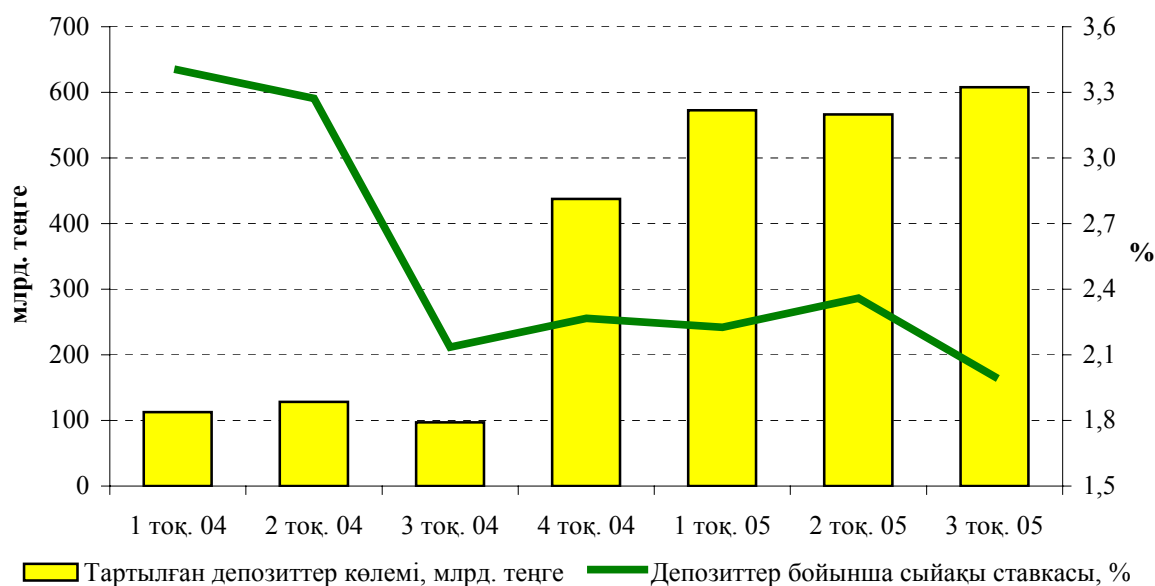
Депозиттерді тарту

2005 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерден 607,6 млрд. теңгеге теңгедегі депозиттерді тартты, бұл 2005 жылғы 2-тоқсандағыға қарағанда 7,3% көп, және 2004 жылғы 3-тоқсандағы деңгейден 6,3 есе асып түсті. Депозиттерді тарту мерзімдері тек қана 7 күн болды. 2005 жылғы 3-тоқсанда тартылған депозиттер бойынша сыйақы ставкасы 2,0% деңгейінде қалды (2005 жылғы 2-тоқсанда – 2,36%) (11-график).

Ұлттық Банктің екінші деңгейдегі банктерден тартылған депозиттері бойынша өтелмеген міндеттемелерінің көлемі 2005 жылғы қыркүйектің аяғында іс жүзінде 81,0 млрд. теңгеге дейін екі есе өсті (90,7% өсті) (12-график).

11-график

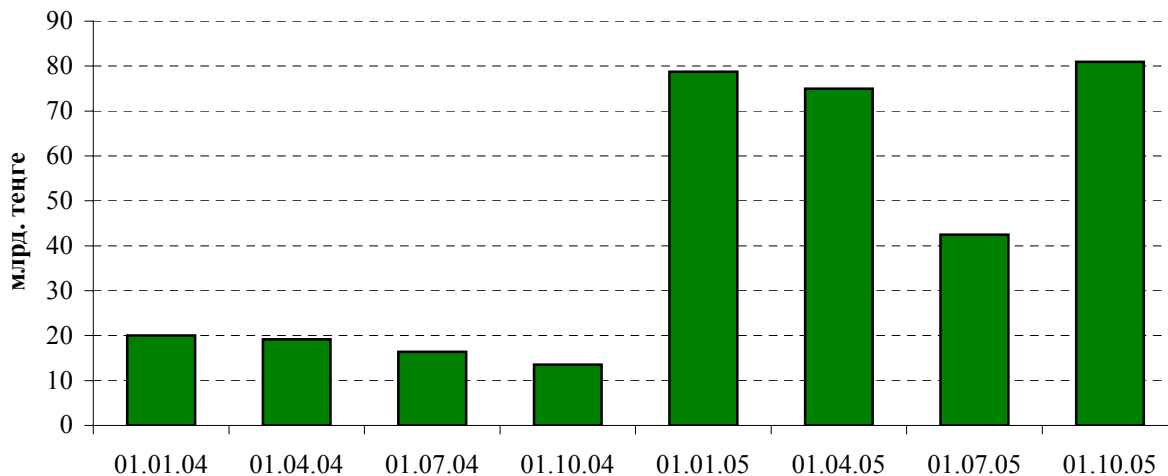
Ұлттық Банк тартқан депозиттер бойынша сыйақы көлемі мен ставкалары

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

12-график

Екінші деңгейдегі банктерден тартылған депозиттер бойынша Ұлттық Банктің өтелмеген міндеттемелерінің көлемі

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

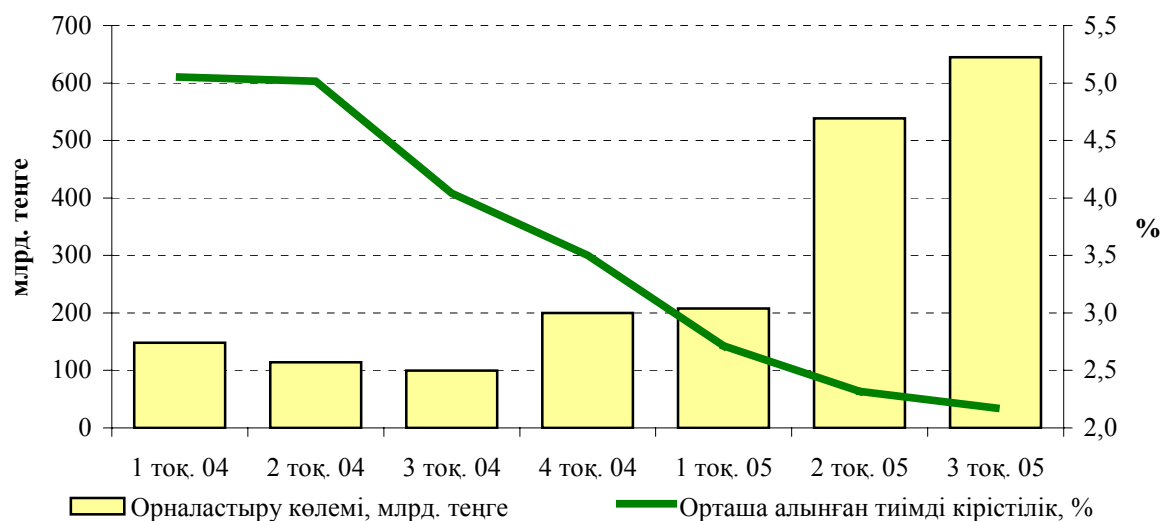
Қысқа мерзімді ноталар шығару

2005 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру 644,9 млрд. тенге болып, мұның өзі ноталар шығарудың тарихи ең жоғары көлемі болып табылады. Өткен тоқсанмен салыстырғанда ноталарды орналастыру 19,8% ұлғайды. Ноталар 28 күн айналыс мерзімімен шығарылды.

Ағымдағы жылғы 3-тоқсанда ноталар кірістілігінің азаю үрдісі жалғасу үстінде болды. Тоқсанның қорытындысы бойынша орташа алынған тиімді кірістілік 2,17% деңгейінде қалыптасты, ол 2005 жылғы 2 тоқсанда 2,32%, ал 2004 жылғы 3-тоқсанда – 4,04% болды (13-график).

13-график

Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру көлемі және олар бойынша орташа алынған кірістілік (кезең үшін)

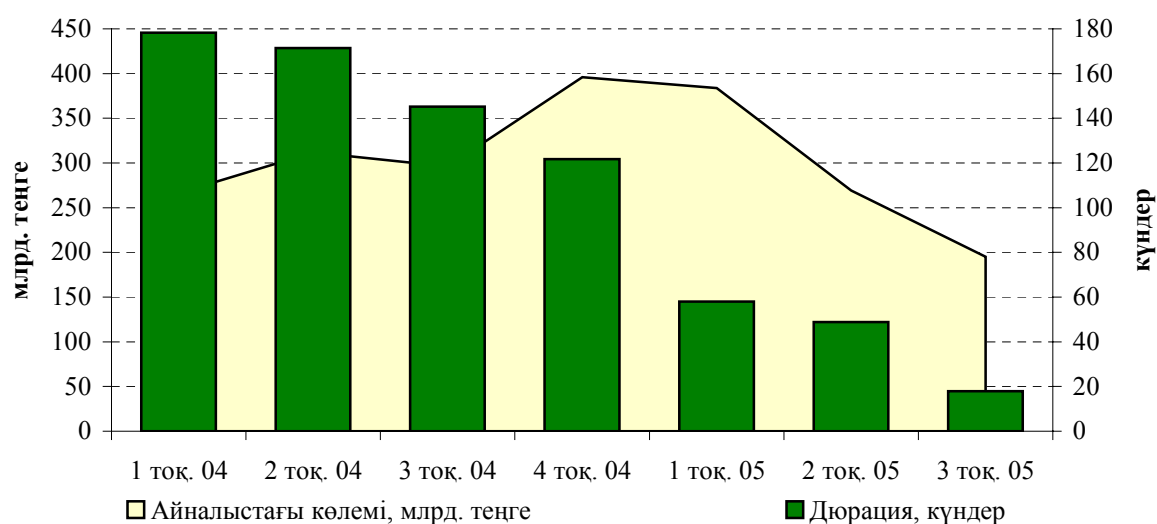

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Тұтастай алғанда, қысқа мерзімді ноталар эмиссиялары көлемдерінің өсуіне қарамастан, олардың айналыстағы көлемі 2005 жылғы 3-тоқсанда 27,6% қысқарды және 2005 жылғы қыркүйектің аяғында 195,0 млрд. теңге болды. Айналыстағы ноталардың дүрациясы 2005 жылғы қыркүйектің аяғында 17,89 күнге дейін азайды (14-график).

14-график

Айналыстағы қысқа мерзімді ноталар (кезең аяғында)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Заемдар беру

2005 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банк 9,0% ресми «овернайт» ставкасы бойынша 14,1 млрд. теңге сомасына «овернайт» заемын берді.

Ұлттық Банк 2005 жылғы 3-тоқсанда күндізгі заемдар, арнайы мақсаттағы заемдар, сондай-ақ соңғы сатының кредиторы ретінде берілетін заемдар сияқты заемның басқа да түрлерін берген жоқ.

Валюталық бағам

2005 жылғы 3-тоқсанда ішкі валюта нарығында әр түрлі бағыттағы үрдістер байқалды. Тұтастай алғанда, тоқсанның қорытындысы бойынша теңгенің АҚШ долларына бағамы 0,86%-ға – 134,99 теңге/АҚШ долл. - 133,83 теңге./АҚШ долл. дейін нығайды.

Теңгенің АҚШ долларына бағамы динамикасының бағытталуы әлемдік валюта нарығы конъюнктурасына сәйкес келді.

Шілденің басында әлемдік валюта нарығында АҚШ долларының нығаю үрдісі сақталды және теңге америка валютасына қатысы бойынша 135,20 теңге/АҚШ долл. бастап 136,12 теңге/АҚШ долл. дейін құнсызданды. Алайда айдың екінші жартысында әлемдік валюта нарығында, атап айтқанда, Еуропа Орталық Банкінің пайыздық ставканы бұрынғы деңгейде – 2% сақтау туралы шешіміне және Қытай Халық Банкі тарапынан болашақта ҚХР-ның бағамдық саясаты неғұрлым икемді болатыны туралы мәлімдемесімен қоса жүретін қытай юані бағамының көтерілуіне байланысты АҚШ доллары позициясының біршама әлсіреуі басталды. Соңғысы АҚШ долларына қатысты еуроның, йеннің және бірқатар азия валюталарының нығаюына әкеліп соқтырды. Сол сияқты АҚШ долларына қатысты теңгенің бағамы да осының аясында нығайды.

Тамыздың бірінші жартысында әлемдік нарықта азия валюталарының АҚШ долларына қатысты нығаюының жалғасуына және Еуроаймақ елдерінің экономикалық жағдайларының жақсарғанын куәландыратын бірқатар көрсеткіштердің жариялануына негізделген АҚШ доллары бағамының азаю үрдісі сақталды. Нәтижесінде ішкі валюта нарығындағы теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамы 135,05 теңге/АҚШ долл. дейін нығайды (15.08.2005ж.). Тамыздың екінші жартысында, АҚШ-тағы өнеркәсіп өндірісі деңгейі және резидент еместердің американың бағалы қағаздарын сатып алудың күтілетін мәндерден айтарлықтай асып түскен көлемі туралы деректер жарияланғаннан бастап әлемдік валюта нарығында АҚШ доллары позициялары біршама нығая бастады. Айдың соңғы күндері АҚШ доллары бағамына АҚШ экономикасы үшін жағымсыз әсері болған «Катрина» дауылының салдары ықпал етті. Осының аясында доллардың бағамы өзінің құлдырауын жаңартты. Тұтастай алғанда, айдың қорытындысы бойынша теңгенің АҚШ долларына бағамы аз ғана өзгерді – 135,84 - 135,32 теңге/АҚШ долл. дейін.

Қыркүйекте әлемдік валюта нарығында АҚШ долларына қатысты еуроның бағамы 1,20 АҚШ долл./еуро болып, психологиялық деңгейге дейін төмендеді. Нарықтағы ахуал көп жағдайда «Катрина» және «Рита» дауылдарының салдарларына, сондай-ақ 20 қыркүйектегі ФРЖ пайыздық ставкаларының артуына немесе төмендеуіне қатысты белгісіздігіне байланысты айқындалды. 2005 жылғы тамыздағы 94,6 – қыркүйектегі 96,0 дейінгі Германиядағы бизнес көңіл-күйдің негізгі индикаторының артуы туралы хабарлар еуроға белгілі бір қолдау көрсетті. Ішкі валюта нарығында теңгенің АҚШ долларына қатысты нығаюының айқын үрдісі байқалды – бір айда теңге 1,10% нығайды.

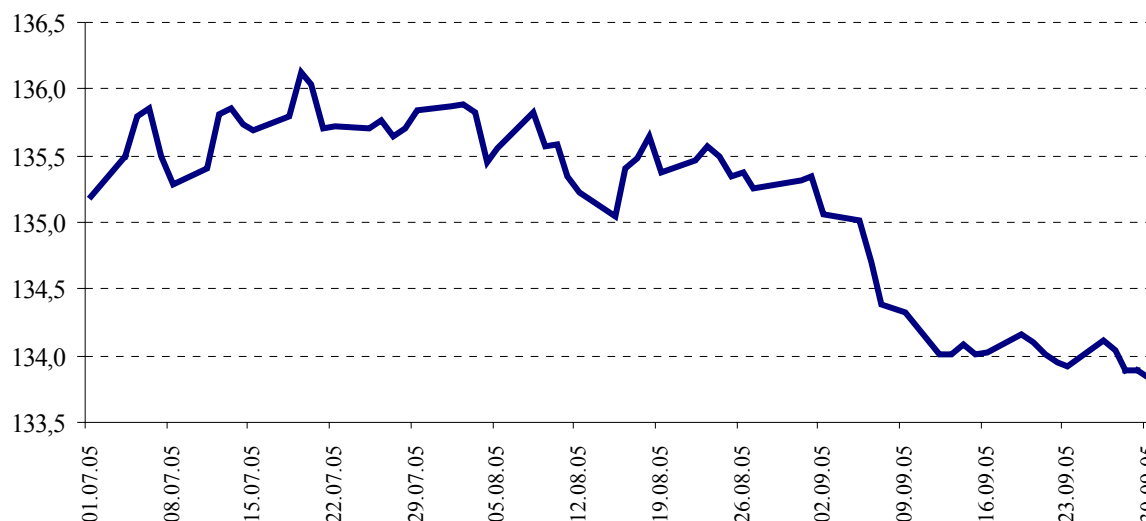
2005 жылғы 3-тоқсанда теңгенің орташа алынған айырбас бағамы бір АҚШ долларына 135,16 теңге болды. Тоқсан ішінде теңге АҚШ долларына қатысты 1 доллар үшін 133,83 теңге – 136,12 теңге ауқымында өзгерді (15-график).

Қазақстан нарығындағы еуропа валютасына қатысты теңге бағамының динамикасына халықаралық қаржы нарығындағы бірыңғай еуропа валютасының жай-

күйі әсер етті. 2005 жылғы 3-тоқсанда теңгенің еуроға ресми бағамы 0,99% нығайды және кезең аяғында бір еуро үшін 161,39 теңге болды.

15-график

Теңгенің АҚШ долларына номиналдық айырбас бағамының динамикасы

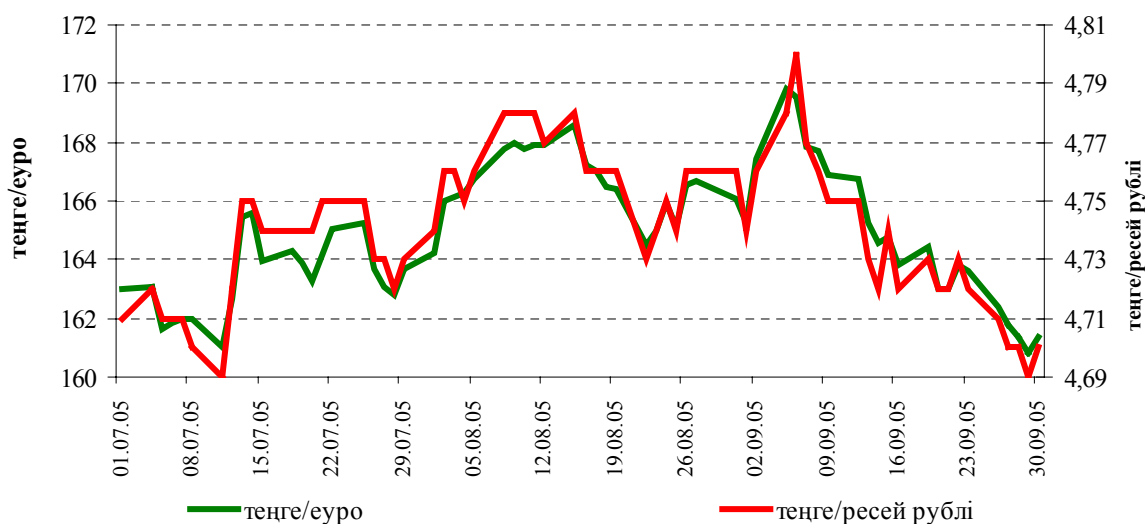

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ресей рублінің теңгеге қатысты бағамының динамикасы негізінен Ресейдің Орталық Банкінің ресей рублінің АҚШ долларына айырбас бағамына қатысты саясатымен анықталды. Мәселен, 2005 жылғы 3-тоқсанда теңгенің ресей рубліне қатысты ресми бағамы 0,42% нығайды (16-график).

16-график

Теңгенің еуроға және Ресей рубліне ресми бағамының динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

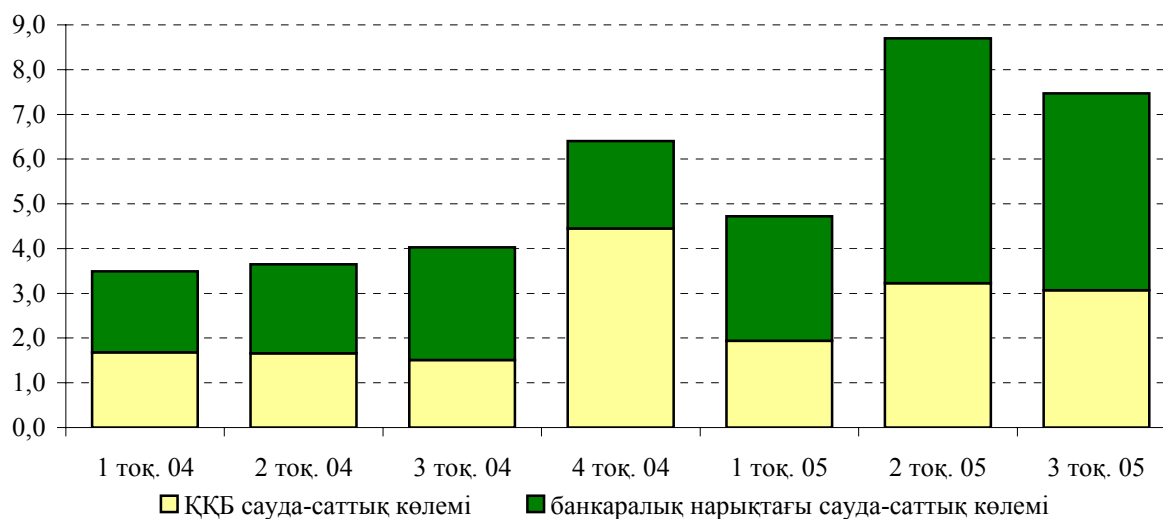
2005 жылғы 3-тоқсанда Қазақстан Қор Биржасында долларлық позициядағы биржалық сауда-саттық көлемі 3,07 млрд. АҚШ доллары болды, бұл 2004 жылдың осындай кезеңіндегі деңгейден 2 есе көп.

Биржадан тыс валюта нарығындағы операциялардың көлемі 2005 жылғы 3-тоқсанда өткен жылдың осындай көрсеткішімен салыстырғанда 1,8 есе ұлғайды және 4,4 млрд. АҚШ доллары болды (17-график).

Ұлттық Банк ішкі валюта нарығында шетел валютасына сұраныс пен ұсыныстың тепе-теңдігін қамтамасыз ету мақсатында шетел валютасын сату бойынша және сол сияқты сатып алу бойынша операцияларды жүзеге асырды, бірақ Ұлттық Банктің таза позициясы теріс мәнде қалыптасты, яғни шетел валютасын сату оны сатып алудан асып түсті. Ұлттық Банктің Қазақстан Қор Биржасының валюта бөлігінде нетто-қатысу коэффициенті 8% жуық болды.

17-график

Ішкі валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі, млрд. АҚШ доллары

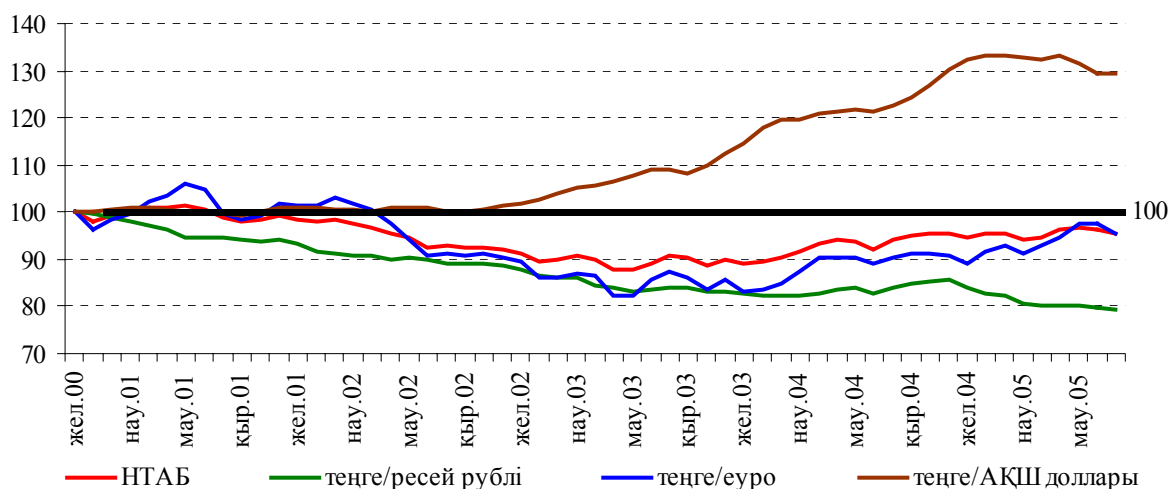
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ағымдағы жылы валюта нарығындағы Ұлттық Банктің операциялары қаржы нарығындағы теңгедегі артық өтімділікті алуға мүмкіндік беретінін атап айту қажет, өйткені Ұлттық Банк шетел валютасын нетто-сатушы ретінде болады. 3-тоқсанның өзінде-ақ осы операциялардың көмегімен 36,5 млрд. теңге реттелді.

2005 жылғы 3-тоқсанның қорытындылары бойынша (2005 жылғы қыркүйек 2005 жылғы маусымға қатысты) теңгенің нақты тиімді айырбас бағамының (НТАБ) индексі 0,2% өсті. Теңгенің ресей рубліне қатысты нақты нығаюы 0,1% болды, ал АҚШ долларына және еуроға қатысты теңге нақты көрсеткіште тиісінше 1,1% және 0,6% құнсызданды (18-график).

18-график

**Нақты айырбас бағамдарының индекстері, %
(2000 жылғы желтоқсан = 100%)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Вексельдерді қайта есепке алу

3-тоқсанда қайта есепке алуға 8,9 млрд. теңге сомасына 257 вексель қабылданды, 1,6 млрд. теңге сомасына вексель өтелді. Ұлттық Банк портфелінде 2005 жылғы 1 қазанда 10,5 млрд. теңге сомасына вексель болды.

4. Инфляция болжамы

а. 2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамын бағалау

Инфляцияның 2005 жылғы 3-тоқсанда нақты қалыптасқан деңгейі (1,4%) осы кезеңдегі болжамды деңгейден (1,0%) 0,4 п.т. асып түсті. Инфляцияның нақты деңгейінің болжамдыдан негізгі асып түсуі шілдеде – 0,1% қарағанда 0,5% және қыркүйекте – 0,4% қарағанда 0,8% болды.

Тұтыну бағалары динамикасындағы күтілетін үрдістер арасында бензиннің қымбаттауы болды. Бұл күтулер өткен жылдардағы жаз айларында осы тауарға бағаның өсуінің дағдылы жоғары көрсеткіштеріне байланысты болды, сондықтан болжау кезінде есепке алынды.

Инфляцияның нақты көрсеткіштерінің болжамнан ауытқуына әкеліп соқтырған бағаның айтарлықтай ауытқуы газбен жабдықтауда және білім беру мекемелерінің қызмет көрсетуінде байқалды. 2005 жылғы мамырдан бастап республика аймақтарында тұтынушыларға газ жеткізу, оның ішінде сұйытылған газ жеткізуде іркілістердің пайда болғанын есепке ала отырып, тек қана 2005 жылғы шілдеде газбен жабдықтау бағасының өсуі 10,4%, ал тұтастай алғанда 3-тоқсанда – 20,7% болды. 2005 жылғы қыркүйекте білім беру қызмет көрсетулері құнының артуын маусымдық ретінде бағалаған жөн, өйткені оқу жылы қыркүйекте басталады. Алайда қызмет көрсету құнының 10,4% және 2005 жылғы 4-тоқсанда тұтастай алғанда 13,0% өсуі қоса алғанда 2000 жылдан бері ең жоғары болып табылады.

Бағалаулар 2005 жылғы 3-тоқсанда газдың және білім беру мекемелерінің қызмет көрсету бағаларының өсуін есепке алмағанда, инфляция 0,7% болатынын көрсетеді. Қызмет көрсетудің осы түрлеріне баға бірқалыпты өскен кезде инфляция болжанған деңгейде қалыптасқан болар еді (1,0%).

Сондай-ақ тұтыну және инвестициялық сұраныстың жалғасып отырған айтарлықтай өсуі сияқты фактордың ықпалын болжаған кезде жете бағаламауға көңіл бөлмеуге болмайды. Шамамен 2003 жылға дейін жиынтық сұраныстың өсу факторы инфляцияға аса ықпал еткен жоқ, өйткені толықтай өндіріспен және импортпен қамтамасыз етілді. Алайда, 2004 жылдан бастап жиынтық сұраныс экономиканың бұдан әрі өсуін тудырып қана қоймайды, сонымен бірге инфляцияға да әкеліп соқтырады. Бағаның өсуімен қоса жүретін осы көрсеткіштің «өлшемдік массасы» деңгейден асып кетуі ықтимал. Және осы фактордың ықпалы болашақта да сақталады.

Сонымен қатар, Ұлттық Банк ағымдағы жылы әлеуметтік бағдарламаларға арналған бюджет шығыстарының өсуімен байланысты инфляциялық күтулерді толық мөлшерде есепке алған жоқ. Осы шығыстардың өсуі инфляция үшін маңызды немесе өлшемдік болып табылмағанын есепке ала отырып, Ұлттық Банктің 2005 жылға арналған инфляцияның мақсатты дәлізінің болжамы аз ғана өсті: 4,9-6,5% - 5,2-6,9% дейін.

Алайда, хабарландыру сәті (2005 жылғы ақпан) және шығыстардың нақты өсу сәті (2005 жылғы шілде) арасында барынша айтарлықтай уақыт өтті, және сондықтан тұтыну бағасы күтілетен уақытқа қарағанда әлдеқайда бұрын айтарлықтай түзетуге ұшырады.

Осының барлығы 2005 жылғы қыркүйектің аяғында жылдық көрсеткіштегі инфляция, сондай-ақ болжамды көрсеткішпен салыстырғанда, неғұрлым жоғары деңгейде, атап айтқанда 6,9% қарағанда 7,9% болуына әкеліп соқтырды.

б. 2005 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы

2005 жылғы 4-тоқсанда инфляция 2,5-3,0% шегінде болады деп күтілуде.

Алдыңғы жылдар көрсеткеніндей, жыл аяғында желтоқсандағы мерекелерге байланысты тұтыну сұранысы өсуінің қарқындылығы байқалады, сондай-ақ осы кезеңде маусымдық фактор маңызды рольге ие. Осыған байланысты, 4-тоқсанда әдетте, тұтыну нарығындағы баға жыл ішіндегі ең жоғары өсуді көрсетеді.

Баға деңгейіне бұрынғыша экспансионистік бюджет саясаты салдарының туындаған инфляциялық күтулер жағымсыз қысым көрсетеді.

Өткен жылдың 1-жартыжылдығымен салыстырғанда 2005 жылғы 1-жартыжылдықта ақша агрегаттарының неғұрлым төмен өсу қарқынына байланысты олардың инфляцияға ықпалы азаяды деп күтілуде. Бұған, сондай-ақ ағымдағы жылғы Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатын қатайту жөніндегі шараларды қабылдауы ықпал етеді.

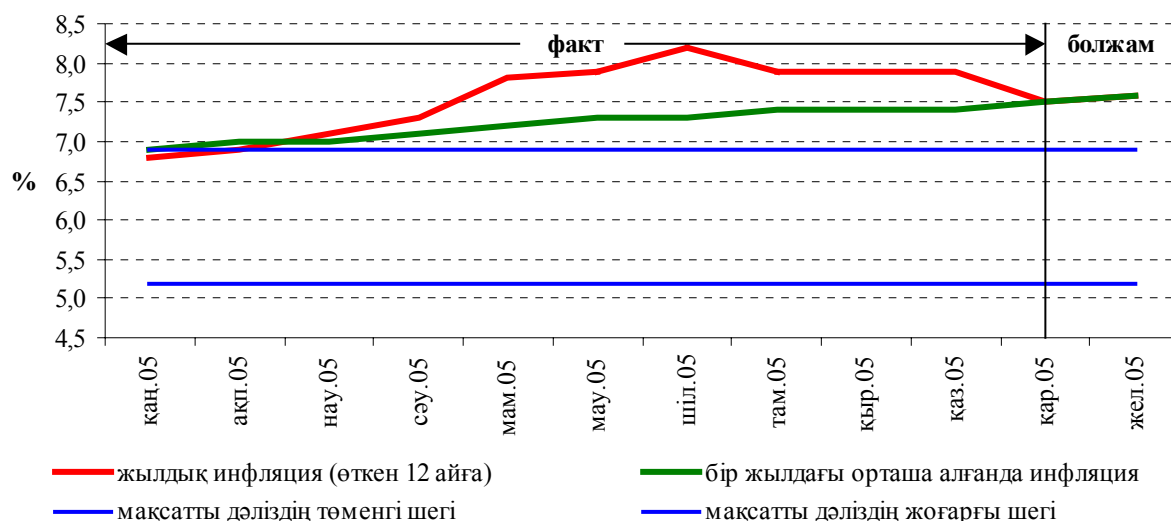
2005 жылғы 4-тоқсанда инфляцияны «тежеу» Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанар-жағар материалдары нарығын реттеу жөніндегі шараларын қамтамасыз етуге тиіс. 2005 жылғы 31 желтоқсанға дейін оларды шет елге әкетуге тыйым салу, ішкі нарықта бензин сатуға арналған акциздердің нөлдік ставкасы енгізілді, сондай-ақ қазақстандық мұнай өңдеу зауыттарына мұнай жеткізуді ұлғайту жөнінде шұғыл шаралар қабылданды.

2005 жылғы 4-тоқсанда Ұлттық Банк тағы да бірқатар қосымша шаралар қабылдады. Қайта қаржыландыру ставкасы 8,0% деңгейінде сақталған кезде 2005 жылғы қазан айы ішінде тартылған депозиттер бойынша ставка 2,0% - 3,5% дейін бірте-бірте көтерілді.

Ұлттық Банктің және Үкіметтің барлық шараларына қарамастан, 2005 жылға арналған жылдық орташа инфляция болжамы 5,2-6,9% шегінде сақталмайтыны әбден ықтимал (19-график).

19-график

2005 жылғы инфляция фактісі және болжамы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

с. 2006 жылға инфляция болжамы

2005 жылдың аяғында 2006-2008 жылдарға арналған ақша-кредит саясатының негізгі бағыттары әзірленеді, онда Қазақстандағы инфляция деңгейі жөнінде жақын

жылдарға арналған бағдарлар, сондай-ақ оларға қол жеткізу жөніндегі шаралар айқындалады.

2005-2007 жылдарға арналған ақша-кредит саясатының негізгі бағыттарында негізделген 2006 жылға арналған инфляция болжамы (бір жылға орташа 4,8-6,2%) көтерілуі ықтимал.

2006 жылға арналған ақша-кредит саясаты шараларының ішінен мыналарды атап айтуға болады.

Ұлттық Банк «жоғары» ставкалар саясатын жүргізуді жалғастырады деп болжануда, өйткені инфляциялық қысымның айтарлықтай төмендеуі күтілмейді. «Бірыңғай» ставканың, яғни тартылатын депозиттер бойынша ставкалардың және ресми қайта қаржыландыру ставкасының шектерін айқындайтын ставкалар көтерілуі мүмкін.

«Бірыңғай» ставка одан әрі жетілдіріле түседі. Қазіргі кезде «бірыңғай» ставка дәлізі барынша кең түрде қала береді. Ұлттық Банктің шаралары осы дәліздің шекараларын жақындатуға бағытталады. Қазіргі кезде ресми қайта қаржыландыру ставкасы және Ұлттық Банктің депозиттік операциялар бойынша ставкасы бір-бірінен тәуелсіз айқындалады, бұл Ұлттық Банктің көптеген ставкаларының проблемаларын аяғына дейін шешпейді. Ұлттық Банк бұдан әрі осы ставкалардың өзара байланысын жүзеге асыру ниетінде.

Ұлттық Банк ең төменгі резервтік талаптарды есептеу үшін базаны кеңейтуді және оған екінші деңгейдегі банктердің барлық ішкі міндеттемелерін өтеу мерзіміне байланыссыз кіргізуді көздейді (қазіргі кезде есепке өтеу мерзімі ағымдағы және кейінгі айларда басталатын ішкі міндеттемелер кіреді).

Мұндай саясат жиынтық сұраныс деңгейіне және инфляцияға осы арқылы ықпал ете отырып, қаржы нарығының қысқа мерзімді құралдары бойынша ғана емес, сондай-ақ екінші деңгейдегі банктердің кредиттік операциялары бойынша да нарықтық ставкаларды көтеруге мүмкіндік береді.